

NAŠ TOVARIŠ TV 15

Št. 40 11. oktobra 1979 Leto XVII

Glasilo Zveze združenj borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice – v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za posredovanje in razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978

Glavni urednik:
DRAGO VRESNIK

Odgovorni urednik:
SILVO TERŠEK

Novinarji:
Živa Drole, Milenko Strašek, Milena Štrajnar, Tone Urbas, Bojana Zokalj-Jesih

Lektor-redaktor:
Katja Hvala

Tehnični urednik:
Sine Kovič ml.

Tajnica uredništva:
Mara Okorn

Telefon uredništva: 327-780

Letna naročnina 180 din, za inozemstvo 190 din, posamezna številka v prosti prodaji 4 din

Uprava in naročninski oddelek:
Miklošičeva 28/I, p. p. 598, 61001 Ljubljana

Telefon uprave: 320-486

Tekoči račun:
Z. P. "ba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772

TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28

Rokopise pošljite na naslov:
Uredništvo TV-15, Miklošičeva 28/I, p. p. 598, 61001 Ljubljana

Rokopisov in fotografij ne vračamo

Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/1-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov

Tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35

Mednarodna aktivnost
in zdravstveno varstvo
str. 3

Srečanje borcev,
pripadnikov drugih
narodov, v Portorožu
str 5

Kulturni obzornik
str. 7

Razborški črni petek
str. 10

Pogovor z Rafaelom
Perhaucem
str. 20

S ponosom o spominih na skupni boj

Več sto nekdanjih borcev iz Italije, Avstrije, Sovjetske zveze in Madžarske, ki so se med vojno bojevali v okviru NOV Slovenije v svojih enotah, s poveljstvom v lastnem jeziku, se je zbralo v soboto, 6. oktobra, v Portorožu na prvem povojnem srečanju pripadnikov teh enot. Ob spominih na skupen boj so potrdili njegove vrednote in njegova vodila v sedanji bitki za mir, prijateljstvo, pravičnost in sodelovanje med narodi. Osrednja slovesnost, ki so se je udeležili tudi najvidnejši predstavniki našega družbenopolitičnega življenja, je bila popoldne v portoroškem Avditoriju. V kulturnem sporedu je nastopil Tržaški partizanski pevski zbor z orkestrom in recitatorji. Sledilo je tovariško srečanje v hotelu Metropol. Naslednjega dne pa so posamezne skupine obiskale kraje, kjer so se med vojno bojevali.

»Ko so se borci vaših enot s puško v roki in z ramo ob rami bojevali skupaj z drugimi najboljšimi sinovi in hčerami narodov in narodnosti Jugoslavije, so med svojo vojno potjo sejali tudi seme bratstva in zблиževanja med narodi naših držav ter gradili most prijateljstva in sodelovanja, ki nas tudi danes povezuje, in ki postaja prav s takšnimi medsebojnimi srečanji v miru še trdnjši. Ni namreč boljših odposlancev miru, sodelovanja in razumevanja, kakor so ljudje, kakršni ste prav vi, ki ste šli skozi surovo šolo vojne, in ki znate najbolje oceniti, kaj pomenijo svoboda, neodvisnost in ustvarjalno delo ljudi v miru.

Ko se spominjamo preteklosti in se učimo iz nje, moramo narediti vse, da človeštvo ne bi doživelo še strašnejše usode, kakor jo je v drugi svetovni vojni.

Zelo prav je, da se te prijateljske vezi, skovane v minuli vojni, nenehoma spopolnjujejo in, to pa je še posebno pomembno, prenašajo tudi na mlajše generacije, ki danes po vsem svetu vse bolj prevzemajo breme odgovornosti za jutrišnji dan.

V teh prizadevanjih imajo veliko vlogo tudi borčevske organizacije naših držav. Zveza borcev NOV Jugoslavije deluje po načelih neo-

**Prijateljske vezi,
skovane v minuli
vojni**

dvisne in neuvrščene politike naše države, razvija sodelovanje z več kot 80 državnimi in več mednarodnimi borčevskimi organizacijami. Zavzemamo se za najširše združevanje in sodelovanje borcev nasploh – v boju za mir, svobodo in neodvisnost, za varnost in razorožitev, za uresničevanje načel ustanovne listine OZN in za splošen napredek v svetu. Najplodnejše sodelovanje, kar je seveda naravno, razvija ZZB NOV Jugoslavije s soborci iz naše narodnoosvobodilne vojne, z zavezniki iz skupnega protifašističnega boja v drugi svetovni vojni, predvsem z borci sosednjih držav, kakor tudi z borci neuvrščenih in pred kratkim osvobojenih držav ter pripadniki osvobodilnih gibanj. To sodelovanje bomo nadaljevali tudi v prihodnje ter si prizadevali, da bi skupaj kar največ prispevali k pozitivnemu razvoju v svetu in enakopravnemu mednarodnemu sodelovanju. S tem dejansko uresničujemo plemenite ideale, za katere so žrtvovali svoje življenje najboljši sinovi naših narodov.

Minilo je petintrideset let, odkar so se oblikovale vaše enote v sestavi NOV Jugoslavije. Njihovo ustanavljanje je bilo plod uspešnega razvoja in krepitve narodnoosvobodilne in revolucionarne borbe v naši domovini, ki je bila od začetka oborožene vstaje leta 1941 pa vse do zmage – pod vodstvom KPJ s tovarišem Titom na čelu – izredno dobro in široko organizirana. V tistih težkih dneh je prevzela zgodovinsko odgovornost za usodo narodov Jugoslavije KPJ. Od dneva, ko je fašistični škorenj stopil na naša tla, se je partija zavzemala za brezkompromisen boj proti okupatorjem in njihovim pomagačem, kar je bilo sicer logično nadaljevanje njene dosledne predvojne protifašistične dejavnosti, zlasti od nemške priključitve Avstrije in zasedbe Češkoslovaške. Jugoslovanski komunisti so že takrat opozarjali naše ljudi na neposredno nevarnost pred oboroženim fašističnim napadom in sprejemali stvarne ukrepe za obrambo neodvisnosti dežele.

**Uvodne misli iz govora
Staneta Dolanca na proslavi
v Portorožu**

Foto: S. T.

Franc Poglajen:

Cilj, ki smo si ga zastavili – množičnost – smo dosegli

Franc Poglajen, vodja akcije »Nič nas ne sme presenetiti«, predsednik sveta za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito pri predsedstvu republiške konference SZDL, pri okrogli mizi Dela:

Dvodnevni preskus pripravljenosti in usposobljenosti ljudi ter občanov in vseh struktur v naši republiki lahko pozitivno ocenimo. V pripravi je sodelovalo več kot milijon ljudi, sklepni vaj pa se je udeležilo kar 1.265.000 prebivalcev naše republike, med njimi tudi delavci na začasnem delu v tujini, ki so bili ta čas doma. V akcijo se je torej vključilo več kot 70 odstotkov prebivalstva SR Slovenije. V nekaterih krajevnih skupnostih in delovnih organizacijah so se akcije udeležili vsi krajanji in zaposleni. Cilj, ki smo si ga zastavili – množičnost, smo torej dosegli. Uspeli pa smo tudi v vsem drugem. Akcij so se povsod lotevali resno, samoiniciativno, z upoštevanjem predpostavk, prilagojenih značilnostim okolja. V večmesečnih pripravah smo usposobili veliko občanov, zlasti mladih, in tako pomembno prispevali h krepitvi njihove varnostne in samozaščitne zavesti in našega obrambno-varnostnega sistema v celoti. Seveda pa se pojavljajo tudi slabosti, na katere bomo po opravljenih analizah še posebej opozarjali in jih skušali čimprej odpraviti.

Milka Planinc:

Menjati stil in metodo dela

Milka Planinc, predsednica centralnega komiteja Zveze komunistov Hrvatske, na tribuni »Aktualne politične teme«:

Za izgradnjo novega političnega sistema imamo v zvezi komunistov sposobnost in moč. Da bi to akcijo tudi izvajali, je potrebno spremeniti stil in metodo dela od osnovnih organizacij zveze komunistov do centralnega komiteja.

Osrednje vprašanje je usposabljanje osnovnih organizacij zveze komunistov, da bi lahko le-te v svoji sredini opravile revolucionarno nalogo izgradnje sistema politične oblasti delavskega razreda.

Samoupravljanje je danes razvito manj, kot to določa program, ki vztraja, da se mora samoupravna praksa prebiti na vsa življenjska področja. Za to pa niso dovolj samo deklaracije, zakoni in predpisi, marveč široka politična aktivnost in bistvene spremembe v sleherni družbeni celici.

Kosta Nadj:

Socializem šele zmaguje

Na velikem ljudskem zboru v Rakovici je ob odkritju spominskega obeležja na kraju, kjer je prva partizanska desetina Srema zaprisegla in odšla v boj za svobodo, govoril general armije in predsednik zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije Kosta Nadj ter med drugim dejal:

V našem današnjem dinamičnem razvoju so tudi problemi. Včasih prihajajo od zunaj, včasih se, zaradi dedovanih navad iz preteklosti in premalo razvite zavesti, da smo kot samoupravljalci tudi kovači svoje usode, pojavljajo v nas samih. Prav zaradi tega moramo biti dobro organizirani, saj bomo le tako lahko lomili odpore tehnomenažerskega in birokratskega obnašanja, nemarnosti in brezbrčnosti. Revolucija traja, ker socializem še ni dokončno zmagal, socializem šele zmaguje.

Zaradi tega se mora vsak izmed nas še bolj angažirati in to na vseh področjih. To delamo zato, da bi delavski razred resnično obvladal vsa področja v družbi, zaradi njegove vodilne vloge.

Komentar

Kje še nimamo odprtih predalov?

V slovenski skupščini delegati pravkar razpravljajo o oceni delovanja delegatskega sistema. To so sicer storili tudi že v družbenopolitičnih organizacijah. Ocene so danes, ko mineva dobrih pet let, kar smo uvedli delegatski sistem, razumljivo različne. So pohvalne in tudi kritične. Bolje je seveda, če so kritične in razmišljajoče. Če namreč ne bi bile takšne, bi utegnili v razvoju novih demokratičnih odnosov v družbi zaostati, prevladale bi drugačne navade pri odločanju o pomembnih družbenih zadevah, delegatski sistem bi postal neučinkovit.

V kratkem zapisu ni mogoče ponoviti vseh ocen, predlogov in kritik. Vzemimo zaradi tega praktičen primer. V delegatskih zbiorih skupščin, še posebej v slovenski skupščini, se zadnje čase pogosto primeri, da delegati zavračajo pisane tekste izvršnih svetov, ki nastopajo kot predlagatelji. Delegati v delovnih telesih pa menijo, da je kakovost gradiv kar pogosto precej slaba. Nekateri nasploh sodijo, da izvršni sveti preveč prevzemajo vlogo predlagateljev rešitev, medtem ko drugi, ki imajo prav takšne pravice, s predlogi rešitev ne nastopajo.

Najbrž pa to ni osnovni problem, čeprav je res, da delegati ne želijo več samo brati ponujenih tekstov, poslušati dolgovernih obrazložitev in pristajati na to, da je nazadnje vendarle bolje nekaj sprejeti kot nič. Rekli bi lahko, da se ustvarja določena napetost med delegati in izvršnimi sveti. Najbrž smo jo lahko tudi pričakovali. In če je ne bi znali razbremeniti, bi se res lahko obdržalo mnenje, da se delegati naposled samo zaradi tega zberejo na sejah skupščin, da dvignejo roke in pohvalijo izvršni svet, njegova gradiva in obrazložitve. Kje je pravzaprav razlog za te napetosti in nesporazume?

Če je izvršni svet predlagatelj, to pa po pravilu je v največ primerih, potem pripravlja gradivo njegov področni organ, v republiki sekretariat ali komite. Ker je gradiv mnogo, je seveda vprašanje, ali lahko izvršni svet dejansko prevzema odgovornost za vsebino predlaganih rešitev. Prevzeti pa jo mora, in zato poskuša s pomočjo svojih delovnih teles razčističevati stvari. Zadnje čase se pogostejše znajdejo nedorečene rešitve na sejah družbenih svetov, medtem ko v delovnih telesih skupščine, odborih in komisijah organizirajo prve delegatske razprave o predlaganih rešitvah.

Prav gotovo v tej praksi še nekaj manjka, oziroma se ohranja nekaj starega. Slaba gradiva, nedorečene rešitve, nesprejemljivi predlogi, ki jih odkrivajo delegati v delov-

nih telesih in skupščinskih zbiorih ter nato tudi zavračajo, so prej posledica neustrezne organiziranosti predlagateljev kot pa njihove volje, da bi stvari kar najbolje pripravili. Nič seveda ni tragičnega, če je kdaj pogovor med delegati in predlagateljem tudi oster. Moral pa bi biti seveda tudi strpen, kulturn in ustvarjalen. Vendar bi se lahko mnogo nesporazumov znebili, če bi drugače zasnovali predloge bodočih zakonskih in drugih rešitev.

V preteklosti je država pripravljala rešitve in gradiva v svojih predalih. V času liberalizma so bili primeri, ko so pomembne dokumente o bodočnosti Slovenije pripravljali skrivaj in zapirali v predale, da ne bi ljudje množično »motili« strokovnikov in dozdevne znanstvenosti rešitev. Pri tem pa smo dobro vedeli, da naša uprava ni niti strokovno najbolje zasledena in nagrajevana, še najmanj pa je znanstvena. In če se bori s kadrovskimi težavami in je nasploh preobremenjena, ali ni najbolj naravno, da odpre svoje predale že takrat, ko se zasnove prvih rešitev pripravljajo. Tedaj naj bi vsi pomagali in prispevali svoje, ne šele takrat, ko so pripravljeni teksti za skupščino. Opreti bi se torej morala na vse dejavnike v družbi, na združenja, znanstvene in strokovne ustanove, družbenopolitične organizacije in vse zainteresirane delovne organizacije in skupnosti. Danes je to pripravljalo delo še vedno precej zaprto, ozko in premalo javno. Veliko bi lahko v demokratičnem izmenjavanju mnenj storila sredstva javnega obveščanja, če bi jim bila ta faza priprav odprta.

In če bi tako pripravljali zasnove rešitev, ne bi bilo tistega razpoloženja, v katerem prevladujejo tudi premalo dognane pripombe, kako ba je eni samo pripravljajo, drugi pa glasujejo. Zdaj delegati zares pretežno glasujejo, čeprav tudi veliko razpravljajo in predlagajo. Žal predlagajo tudi prepozno, ker faze skupščinske procedure prehitvajo njihovo pripravljenost, da bi pravi čas pomagali.

V delegatskem sistemu mora država odpreti svoje predale. Priprave morajo postati javne, razprave demokratične, strpne in ustvarjalne. Delegatom ne more pripadati samo pravica do odločanja, ampak tudi do idej, kako nekaj pripraviti, zasnove in predlagati za odločanje. Prav to spoznanje je potrebno v upravnih organih udomačiti. Potem bo manj slabih gradiv, nedorečenih predlogov in nesprejemljivih rešitev, zavrnjenih zakonskih in drugih tekstov, pa tudi manj rutinskih poročil, nestrpnih razprav in naposled tiste osebe užaljenosti, ki se sicer poredko, vendarle nezrelo pojavlja za klopim, ki so namenjene predstavnikom izvršnih svetov.

To je le del odprtih vprašanj v delovanju delegatskega sistema. Je pa zelo pomemben, kajti vprašanje je, če smo se dovolj zamislili v odnose med delegati in državnimi organi. Zdaj moramo ugotoviti, da so državni organi vendarle premalo odprti do zainteresiranih subjektov in naposled tudi do znanosti, da so še zmerom premalo dostopni za delegatsko javnost. To pa je spoznanje, ki terja spremembe, sicer lahko zares za dolgo ločimo tiste, ki predlagajo in one, ki kot delegati glasujejo. Delegati in javnost naj bodo navzoči že med zasnovo in pripravi predlogov, ker bodo potem predlogi bolj skupni, odločanje o njih tudi zares delegatsko in demokratično!

Jure Špik

Čemu ponovno o Lili Marleen?

Spominjam se poletnega opoldneva v Beogradu med okupacijo. Celo na Terazijah daleč naokrog ni bilo nikogar. Kar je pred zgradbo nasproti restavraciji Atina pridrvel s »cerado« pokrit kamion. SS-ovci so pripeljali Žide in jih s kamiona spodili za velika železna vrata. Ta so se kmalu s težkim udarcem zaprla in kakor zlovešč gong naznanila njihovo skorajšnjo nasilno smrt. In ko sem pretresen in ogorčen stopal počasi naprej, me je prehitela četa nemških vojakov, strumno (stramm) pojoč Lili Marleen.

★

Obrobjeno, se pravi s poudarkom, je Delo 2. t. m. objavilo na 6. strani članek svojega urednika Slavka Frasa Lili Marleen, križ lesen. Fras se sprašuje: »Ali je bil tisti televizijski redaktor res tako zelo kriv, da ga je bilo treba suspendirati (mu do nadaljnjega vzeti doslej zaupano uredništvo – op. podpisanega)? Ali se naj vsi po vojni rojeni nauče pesmi, ki so jih Nemci peli med vojno, da bi prepričali njihovo razširjanje?« Pri tem pa Fras pozablja, da gre le za določenega in za svoj odsek dela odgovornega urednika ljubljanske televizije. Prav tako odgovornega, kakor je npr. odgovoren profesor kemije, da pri poskusih pred dijaki ne pride do eksplozij ali uhajanja škodljivih plinov. Saj strokovnjaki niso plačani le za delovni čas, ampak predvsem za strokovno v redu opravljeno delo. Iz suspenza glasbenega urednika televizije, ki je notranja zadeva RTV, skuša Fras narediti neumetno javno vprašanje, kakor da RTV te zadeve ne bi mogla sama rešiti (recimo odločno in hkrati vzgojno) na podlagi ugotovitev raziskave, kako je prišlo na socialistični televiziji 34 let po Hitlerjevem koncu do nesprejemljive oddaje popevke Lili Marleen.

Ker Fras sodi, da se »res splača razmišljati in razpravljati« o Lili Marleen, da je našel »dobro temo«, se je z opravičevanjem glasbenega urednika televizije, ki ga je polomil, na vso moč potrudil in skušal biti čimbolj »objektiven«. Pa se sprašujemo, čemu ta vnema proti stališču RTV, ki se je gledalcem oddaje z Lili takoj opravičila, in kljub oceni v Komunistu v članku Borisa Kutina Poduk in težka napaka (gl. št. z dne 21. septembra), ker je zapi-

sano, da »je treba najti načine, s katerimi bi včerajšnji in današnji dan povezali z jutrišnjim tako, da ne bi bilo presledkov, ša manj pa praznih strani«. Zakaj »najti moramo čvrsto nit, ki bo vsakomur dovolj jasno razmejevala, tostranstvo« od onega brega... »da bodo mladi »na isti valovni dolžini« kot njihovi starši. Toda Fras je članek spregledal ali pa se mu ni zdelo vredno, da bi ga upošteval. Zakaj če bi se bil ob njem zamislil, ne bi iskal za lasé privlečenih dokazov v opravičilo za spodrsrlaj oz. za hudo uredniško napako v zvezi z Lili Marleen.

Fras med drugim trdi, da je sám vodja nacistične propagande Goebbels imel Lili Marleen »upravičeno« (!?) za »razkrojevalno« pesem. Hkrati pa Fras prav ugotavlja, da »so bili Lili in uvodni takti razpoznavni avizi nemške vojaške radijske postaje v Beogradu, da so to pesem nemški vojski veliko prepevali. Toda gotovo ne proti volji na propagandnem področju vsemogočega šefa Hitlerjevih sredstev obveščanja itd. – ali celo kot nekaj sentimentalen protest zoper nacizem in vojno. Točno mi je rekel eden mojih dobrih znancev, da ga je ob petju Lili Marleen vselej preletel srh, ker so nemški vojski, pojoč to pesem, korakali spet na kako kazensko ekspedicijo.

»Nič ne bo odveč spomniti,« razpreda kulturni urednik glasila SZDL Slovenije dalje, »da se je na naših partizanskih mitingih svojčas pojo tudi takole: Tam na Dolenjskem strojnice pojo, švabskim barabam pri srcu je hudo. Doslej si jedel kruh maslen, zdaj dobil boš križ lesen na grob – Lili Marleen.«

Tov. Fras, ne imej borce in aktiviste NOB pa tudi šolske otroke in dijake, ki imajo v redu učitelje, za take bedake, ki ne bi ločili prave nemške popevke o Lili od sarkastične travestije na isto melodijo, to je od partizanske pogrebne pesmi okupacijski nacistični roparski in morilski vojski. Saj uporaba istega napeva v nasproten namen. ne more biti dokaz, da je suspenz odgovornega urednika televizije krivičen, da so tudi partizani peli Lili Marleen!

Sprašujem se, čemu ste po vsem, kar smo tu rekli, in to bi vam moralo biti kot uredniku in nekdanjemu odgovornemu uredniku Dela jasno brez naše kritike, izbrali ob množici perečih tem v kulturi prav to »dobro temo«, kakor ste jo v uvodu k svojem članku sami označili? Računali ste, da nam bo po vaših bosih »argumentih« (vseh zavoljo prostora niti ne omenjamo) »nekoliko – neugodno in nelagodno«. Pa vam pri najboljši volji ne moremo ustreči. Upamo pa, da boste spoznali, da ste napisali kritizirani članek docela po nepotrebnem, odveč in neumestno.

Janko LIŠKA

Iz Komunistu, 5. oktobra 1979

V prihodnji številki bomo objavili na tej strani naš komentar o primeru Lili Marleen.

S seje predsedstva Zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije

Mednarodna aktivnost in zdravstveno varstvo

Na seji predsedstva zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije v Beogradu, 3. oktobra 1979, sta bili na dnevnem redu le dve točki. Najprej so člani predsedstva analizirali mednarodno aktivnost naše borčevske organizacije in v razpravi poleg nekaterih koristnih pripomb izrazili prepričanje, da bodo tudi borci na področju mednarodnih stikov in povezovanja trdno in vselej glasniki vséga tistega, za kar se zavzema na mednarodnem področju Jugoslavija. Ze

jal, da je bila vse od 8. kongresa ZZB NOV očitna živahna aktivnost v borčevskih organizacijah, čeprav je hkrati tudi menil, da bo potrebno napeti vse moči in storiti več za usmerjanje v kolektivno delo in odgovornosti; pri tem pa je pripravljenost in zavest članstva borčevske organizacije na resnično visoki ravni. Enako velja tudi za dosledno uveljavljanje in utrjevanje delegatskega sistema ter utrjevanje samoupravne socialistične demokracije. Kosta Nadj je

v sodelovanju z vsemi udeleženci vojne in borčevskimi organizacijami, ki se borijo za mir in mednarodno sodelovanje, neodvisno od ideoloških in drugih razlik. Ta dejavnost se je zvečine uresničevala na treh osnovnih področjih: v sodelovanju z nacionalnimi borčevskimi organizacijami, v aktivnosti v mednarodnih borčevskih organizacijah in pri sodelovanju razreševanja različnih specifičnih problemov, ki imajo korenine še v drugi svetovni vojni.

mednarodnih borčevskih organizacijah...

V razpravi, ki je sledila besedam tovariša Goloviča, je med drugimi povzel besedo tudi Bogo Gorjan, slovenski delegat, sicer pa tudi član mednarodne komisije pri predsedstvu ZZB NOV Jugoslavije. Poudaril je, da bo morala borčevska organizacija izredno natančno in aktivno spremljati naravnost mednarodnih organizacij borcev, ki kažejo določene blokovske težnje in ne razlikujejo jasno borčevskih organizacij za

ških invalidov Milan Vukasović, je sledila bogata razprava, v kateri so razpravljali spregovorili o zdravstvenem varstvu in stanju borcev v posameznih republikah in pokrajinah. Iz številnih podatkov mimo že omenjene analize je bilo razumeti, da to področje skrbi za borce še vedno ni zadovoljivo urejeno, pri tem pa so v razpravi opozorili na več faktorjev, ki vplivajo na počasno uresničevanje urejanja zdravstvenega varstva borcev. Eden teh je prepočasno prehajanje

O pooblastilih

Odbor za vprašanja borcev in vojaških invalidov Skupščine SFRJ odločno proti predpisom, ki niso v skladu z zakonskimi odredbami

Ustavno sodišče Jugoslavije je še pred polletnimi počitnicami poslalo Skupščini SFRJ pismo o pooblastilih vseh vrst v organizacijah združenega dela, kajti nekatera od teh pooblastil niso v skladu z zakonskimi določili, nekateri pa so celo razumeli pooblastila kot privilegije in jih celo zlorabili.

Ustavno sodišče je poudarilo, da je prst predvsem uperjen na tiste delovne organizacije, ki omogočajo svojim delavcem uporabo skupnih delovnih sredstev oziroma proizvodov in uslug z določenimi popusti in prednostmi. Problem je v tem, da nekatere od takih in podobnih odločitev delovnih organizacij niso v skladu z zakonskimi predpisi.

Vsebinsko pisma in omenjene pojave je obravnaval tudi Odbor za vprašanja borcev in vojaških invalidov Skupščine SFRJ ter se ob tem ustavil pri pooblastilih oziroma zakonitostih pooblastil borcem v javnem prometu in PTT. To je vprašanje, za katerega se borci še zlasti zanimajo, ker jih uporabljajo že desetletja.

Predstavniki ustavnega sodišča Jugoslavije in Odbora za vprašanja borcev in vojaških invalidov so bili enotnega mnenja, da je treba še naprej pregledovati zakonitost samoupravnih aktov tistih delovnih organizacij, kjer so te akte nezakonito oblikovali in sprejemali. Vendar pa lahko delovne organizacije še naprej ohranjajo tiste odločitve o pooblastilih delovnih ljudi in borcev NOV, ki so zasnovane na osnovi Zakona o združenem delu ter Zakona o ugotavljanju in razporejanju skupnega prihodka in dohodka. To pa pomeni, da morajo o samoupravnih aktih, ki predvidevajo pooblastila, odločati vsi delovni ljudje ter da promet, ki je ustvarjen z uporabo pooblastil delovne organizacije, vračunajo v skupen prihodek kolektiva.

doslej so bili borci, tako so ugotavljali v razpravi, v stikih in navezovanju le teh z borčevskimi organizacijami v svetu izredno aktivni, kar pa ne pomeni, da ni mogoče te dejavnosti borčevske organizacije še okrepiti.

V drugi točki dnevnega reda so govorili o zdravstvenem varstvu borcev in vojaških invalidov, pri čemer je razprava izhajala iz že znane znanstvene raziskave Aktualna vprašanja zdravstvenega stanja in varstva borcev NOV v Jugoslaviji, ki jo je pripravil Zavod za kronične bolezni in gerontologijo v Beogradu.

Na mednarodnem področju sodelovanja

Uvodno besedo k seji zveznega predsedstva borčevske organizacije je prispeval njen predsednik, general Kosta Nadj. Pozval je vse zbrane, da so z minuto molka počastili spomin pred nedavnim preminulega tovariša Djura Pucarja-Starega. V nadaljevanju svojega razmišljanja pa je Nadj de-

poudaril, da je iz številnih razprav v borčevskih organizacijah razbrati željo, naj se pobuda tovariša Tita v kar najkrajšem času uresniči. Delovna skupina predsedstva zveznega odbora ZZB NOV je od 8. kongresa pa doslej obiskala vse republiške in pokrajinske odbore ZZB NOV in njene ugotovitve so ugodne. Treba se je le dogovoriti za posamezne naloge. »Bili smo in ostajamo borci svojega naroda«, je dejal na koncu svojega uvodnega govora Kosta Nadj.

Gradivo o stanju na področju mednarodne aktivnosti borčevske organizacije je pripravila komisija za mednarodno aktivnost pri predsedstvu Zveznega odbora, pojasnilo oziroma vsebinsko zgoščeno poročilo pa je podal predsednik te komisije Branko Golović.

Glede osnovnih izhodišč mednarodne aktivnosti ZZB NOV Jugoslavije je jasno, da izhajajo iz načel neodvisne in neuvrščene politike naše države. Mednarodno aktivnost med borčevskimi organizacijami v svetu pa je ZZB NOV snovalo vselej

Prednost pri sodelovanju na mednarodnem področju so imeli stiki z nacionalnimi borčevskimi organizacijami, v prvi vrsti z našimi soborci iz narodnoosvobodilnega boja, z zavezniki iz protifašističnega boja v drugi svetovni vojni, z borci sosednjih, neuvrščenih in novoosvobojenih držav ter pripadniki osvobodilnih gibanj. Tako je ZZB NOV Jugoslavije sodelovalo z več kot 80 mednarodnimi borčevskimi organizacijami in si pri tem prizadevalo, da bi uresničili čimvečji skupni prispevek vseh borcev za pozitivni razvoj in enopravno mednarodno sodelovanje.

Da je mednarodna aktivnost jugoslovanskih borcev res vsestransko razvejana, kažejo posamezna »področja«: sodelovanje z borci sosednjih držav, sodelovanje in odnosi z borci v Evropi, sodelovanje z borci neuvrščenih držav, sodelovanje z borci (soborci) iz NOV in z organizacijami veteranov zavezniških držav (v drugi svetovni vojni), aktivnost ZZB NOV v

osvoboditev in »borcev« agresije. Gorjan je še dejal, da bo na področju mednarodne aktivnosti razen »pogleda navzven« treba usmeriti potrebno pozornost tudi borčevskim organizacijam v državi – občinskim odborom, ki jih bo treba bolje obveščati, da bi lahko primerno reagirali ob različnih težnjah v mednarodnih stikih. Menil je tudi, da bi morali biti borci ne le aktivni in dejavni v mednarodnih stikih na »svojem« področju, ampak bi morali biti tudi tisti, ki bi opozarjali na nepravilnosti v mednarodnih dogajanjih (zlasti kar zadeva oživiljanje fašizma).

Aktualna vprašanja iz zdravstvenega zavarovanja

Ob uvodnih besedah k točki o aktualnih vprašanjih zdravstvenega stanja in varstva borcev NOV Jugoslavije, ki jih je zgoščeno podal predsednik zveznega komiteja za vprašanje borcev in voja-

reševanja teh vprašanj na raven družbenega dogovarjanja.

Zora Tomić, ki je sodelovala v razpravi, je dejala, da analiza kaže, da so borci zdravstveno bolj ogroženi kot drugi občani, za reševanje tega vprašanja pa bi se morale aktivirati vse samoupravne strukture. Pri tem pa borci ne bi smeli skrbeti, da se krog odgovornih za vprašanja zdravstvenega varstva borcev in vojaških invalidov širi, saj so to vprašanja in dolžnosti vse naše družbe. Zora Tomićeva je opozorila, da je še zlasti pomembno pravilno ovrednotiti in načrtovati zdravstveno varstvo za borce v bodoče, saj bo le to moralo biti vgrajeno v nove načrte na področju zdravstvenega varstva v celoti.

V razpravi je sodeloval tudi Marijan Lenarčič, sekretar RO ZZB NOV Slovenije, ki je seznanil zvezno predsedstvo z nekaterimi dosežki zdravstvenega varstva borcev in vojaških invalidov v Sloveniji.

B. Ž. J.

Naslov in vsebina

Zadnje čase so se nekateri bralci in naročniki oglašali s predlogi, naj bi spremenili ime našega lista. Na te predloge so prišli tudi odgovori, najbrž najbolj umestni tisti, ki so priporočali, naj vzamemo ime TV-15 v simboličnem smislu in naj ga ne spremenjamo. Spreminjanje je samo po sebi ni dobro, če gre samo za ime lista, ne pa tudi za njegovo vsebinsko širitev in bogatitev. TV-15 zagotovo ni bil nikoli samo list kurirjev, res pa je, da je simbolično izražal njihovo poslanstvo, saj so nam med narodnoosvobodilnim bojem in revolucijo prinašali pošto, torej tudi takrat zelo priljubljeni partizanski tisk. TV-15 je zagotovo partizanski, pa še drugače je širše zasidran v organizacijah borcev in rezervnih vojaških starešin. Prav bi bilo, če bi naše razmišljanje preusmerili in se vprašali, ali smo zadovoljni z njegovo vsebino, kakšno hočemo in kakšno smo sposobni ustvariti.

Prav gotovo mora vsak list v določenem času nekaj menjati, zboljšati, upoštevati razmere in še zlasti naloge, ki jih mora opravljati. Naš list je najprej informativni politični tednik borčevske organizacije, in mora zato odražati njeno delovanje, politične sklepe, usmeritve in akcije. Res pa je, da je hkrati tudi glasilo zveze rezervnih vojaških starešin, in da bi moral (ker to ni najbolj uresničilo) predstaviti tudi to organizacijo in njene člane, še posebej pri tistih nalogah, ki jih opravljajo pri utrjevanju splošne ljudske obrambe in samozaščite. Naš TV-15 zagotovo posreduje tudi tisti dragoceni del spominov in gradiva, ki je pomemben za zgodovino našega boja in revolucije. Kaj bi torej množico ljudi, ki so zelo pomembno prispevali k zmagi osnovnih področjih?

V uredništvu smo se o vsebinskih dopolnitvah veliko pogovarjali. Ugotovili smo, da naš časopis niti po obliki in grafični opremi ni več kaj prida ugleden. Povrhu ne vemo, kako je in kako bo z usodo tistega gradiva, ki posreduje tradicije NOV, in ki se redno pojavlja na straneh našega lista. Prepričani smo, da je to gradivo zelo pomemben sestavni del splošne zgodovine NOV in revolucije, ker prinaša in ohranja množico drobnih in pomembnih stvari, še zlasti pa izraža množičnost narodnoosvobodilnega gibanja prav na vseh koncih Slovenije. Splošna zgodovina objektivno izpušča te podrobnosti, žal pa tudi množico ljudi, ki so zelo pomembno prispevali k zmagi revolucije tam, kjer so živeli, delovali in se bojevali.

Ko smo o teh stvareh razmišljali, smo se odločili za predlog, naj bi naš časopis že v prihodnjem letu enkrat na mesec izšel v lepši grafični podobi in s prazničnimi prilogami. Kaj hočemo doseči s temi prilogami? Tovariši, ki se ukvarjajo s krajevnimi in občinskimi prazniki, dobro vedo, koliko težav je takrat, ko gre za vprašanje: kaj bi pa natisnili in kaj pomembnega zapisali in ohranili ob našem prazniku? Rešitve so različne. Ponekod se odločajo za monografije, brošure ali priloge časopisov. Navadno so naklade majhne, vsebina pa ne prodre širše, kar je včasih prava škoda. No, prav zato smo sklenili, da vam predlagamo takšne praznične številke, kjer bi lahko koristno sodelovale borčevske organizacije, prizadevni zbiratelji gradiva, pisci spominov in pričevanj, pa kar najbolj množično tudi vsi drugi. Predlagamo namreč, da bi od prihodnjega leta dalje in nato več let naprej mesečno tiskali po eno monografsko prilogo, ki bi bila dopolnilo splošne zgodovine NOV s posameznega območja. Priloge bi bile sestavni del našega lista, urejene pa tako, da bi jih lahko zainteresirani izločili kot svoje posebne lastne publikacije. Nazadnje bi jih še vsako leto vezali v knjigo. Tako bi ob naših krajevnih in občinskih praznikih podrobneje obnovili zgodovino revolucionarnega delavskega gibanja, NOV in revolucije, predstavili določen kraj in občino v družbenoekonomskem razvoju po osvoboditvi, skratka dali bi širši zgodovinski, politični in kulturnozgodovinski pregled. Tako bi dobili posamične monografije krajev in občin z zbranim gradivom NOB in revolucije na enem mestu, posredovali pa bi jih vsej Sloveniji. Izrazili bi množičnost naše borbe. Prav gotovo bi bile takšne monografske serije pomembno dopolnilo splošne zgodovine NOV, priročnik za pouk v šolah, dragoceno čtivo za vse udeležence NOV in revolucije ter za mlade generacije, ki prihajajo.

V kratkem nameravamo sporočiti program 12 prazničnih števil TV-15 za leto 1980 oziroma grafično lepo opremljenih prilog, ki naj bi obravnavale pomembne dogodke iz NOV ob 35. jubileju zmage in osvoboditve, tematiko našega boja z mnogimi podrobnostmi iz dela organizacij OF in partizanskih enot, kraje pomembnih dogodkov, ljudi, partizanske hiše, razvoj gibanja, težave in delo za obnovo, skratka tudi povojni družbenoekonomski razvoj. Predstaviti želimo organizatorje vstaje, člane odborov OF in ljudske oblasti, vojaške, politične in kulturne delavce določenega območja. Vsaka priloga naj bi obravnavala dogodek, ki je povezan z občinskim ali krajevnim praznikom, ter kar se da celovito predstavila določen kraj ali občino. Želimo, da bi se v borčevskih organizacijah vključili v priprave, da bi čimbolj neposredno sodelovali pisci pričevanj in spominov, zgodovinarji, kulturni delavci in umetniki ter vsi borci in občani, ki lahko prispevajo k osvetlitvi NOV in povojnega razvoja. S tem želimo pisce dokumentarnega gradiva in spominov usmeriti k pripravi takih prilog za svoje neposredno območje.

Kar zadeva finančno plat te zamisli, naj povemo, da v TV-15 ne želimo formalnih in praznih reklam ob praznikih. Bolj koristno lahko združujemo sredstva. Nekaj več moramo storiti, ker lahko trajno ohranimo vse tisto, kar se bo sicer izgubilo v spominih in po različnih predalih in kotih. Naši kraji in občine lahko dobijo svoje monografije, vsa Slovenija pa zbornik teh monografij. Zamisel seveda terja sodelovanje vseh naših bralcev, še posebej pa vseh borčevskih organizacij v krajevnih skupnostih in občinah, ustanovitev uredniških odborov, pritegnitev aktivnih piscev in sodelavcev. Priloge bodo namreč predvsem takšne, kakršne bomo ustvarili v posameznih krajih in občinah. V uredništvu želimo predvsem pomagati. In to je zaenkrat del naših novih zamisli. Predlagamo, vi pa odločite!

Glavni urednik

Ob obletnici konference Slovenske protifašistične ženske zveze v Dobrniču na Dolenjskem

Priznanje in polet

Leto je naokoli in spet je tu datum, ko so pred (tokrat že) šestintridesetimi leti zborovale v Dobrniču delegatke na prvi konferenci Slovenske protifašistične zveze žena. Lani, ob petintridesetletnici konference, so se v Dobrniču srečale skoraj vse preživele nekdanje udeleženke. Tokrat pa le kratek pogovor v spomin na obletnico dogodka. Marija Legan, rojena Jerše, je bila doma iz vasi Zalisec, prav blizu Dobrniča. Bila je s še nekaterimi drugimi imenovana za delegatko na tem »ženskem kongresu« in se poti ter samega zborovanja spominja takole:

Marija Legan, tovariši ji pravijo Micka (ilegalno pa ji je bilo ime Breda in nekaj časa Magda), med vojno je bila še Jeršetova iz Zalisca na Dolenjskem. Tule na fotografiji je nasmejana in vedra, pa kako bi ne bila, saj je to fotografija iz prvih dni svobode.

»Nismo vedele več kot to, da bo sestanek nekoliko večjega obsega, ter da bodo prišle neke tovarišice iz drugih krajev. Tistega dne sem jo po bližnji ubrala iz naše vasi proti Dobrniču. Spodaj na cesti sem videla voz, ki je peljal vse polno žensk. No, pri tem si nisem nič mislila. Videti je bilo, kot bi šle na božjo pot.«

Tisto z božjo potjo ni bilo nič. Bile so tovarišice, ki so iz različnih krajev prihajale na konferenco. Vprašali smo tovarišico Leganovo, če morda ve, zakaj je bil za kraj konference izbran prav Dobrnič. Zdi se ji, da je bilo pomembno več različnih momentov, da so tovariši izbrali prav ta kraj na Dolenjskem. »Bilo je osvobodeno ozemlje, v neposredni bližini Dobrniča ni potekala prav nobena pomembnejša prometna cesta, tudi železnica je bila daleč.

Mislil pa, da je bilo v Dobrniču tudi lažje priti iz vseh krajev Slovenije, laže kot denimo v Belo krajino.«

V Dobrniču so torej vodile vse poti z ženami naloženih vpreženih voz tistega oktobrskega dne leta 1943. »Vse več in več jih je prihajalo. Nekatero so se med seboj poznale, nekatere so začudeno gledale, koliko da nas je. Tiste, ki so prišle bolj od daleč, so namestili po hišah, kjer so domačinke že pridno pekle in kuhale.

Maro Rupenovo sem poznala že prej, toda šele ko je zbranim spregovorila, smo vedele, da sedimo na prvi konferenci protifašističnih žena. Še posebno imenitno je bilo, ker so prenekatere tovarišice med nami prvič videli partizane. Stražili so poslopje, v katerem je bila konferenca, bili so v dvorani in tudi okrog Dobrniča na stražah in v izvidnicah. Tiste borce je takrat gotovo kdo še posebej uredil, kajti bili so oblečeni v nove partizanske uniforme. Na ramah so nosili sijočo očiščeno orožje. »Znam je spregovoril tudi general Jaka Avšič in jim dal za dotedanje delo vse priznanje, hkrati pa jih pozval, naj še z večjo zagnanostjo opravljajo vse naloge, ki so jim bile poverjene.

»Razprava je bila živahna, tovarišice so poročale, kako je na posameznih terenih. Za vse, ki smo bile takrat zbrane, je konferenca pomenila v prvi vrsti priznanje našemu delu. Začutile smo, da nas tovariši spoštujejo, da naše delo ni nič manj vredno kot bojevanje v gozdu. Dobile smo nov polet in moči za premagovanje še tako težkih preprek.«

Na tovarišice z vseh krajev je naredila poseben vtis organizacija konference. Vsaka je lahko prišla v sam Dobrnič le s propustnico in straže so jih pregledovale že v krogu, tri kilometre oddaljenem od mesta konference...

Tako je bilo takrat, kako pa povojna srečanja, tovarišica Leganova?

»Na vseh dosedanjih srečanjih po vojni sem bila. Najlepše in najbolj veličastno je bilo vsekakor lani. Zbralo se nas je več kot 170. Prišle so tudi tovarišice, ki imajo že po sedem in osem križev. Tudi ljudje, domačini, so nas bili veseli.«

O tem, kakšno je bilo življenje v tistih krajih od začetka vojne, je tovarišica Marija Leganova – takrat Jeršetova iz Zalisca, povedala na kratko. »V prvih dveh letih vojne je bila večina prebivalstva za partizane. Kar precej v začetku so se že ustanovili odbori OF. Kasneje, sredi leta 1943, pa je belogardistična grožnja pritisnila na prebivalstvo. Zlasti duhovniki so pridigali in strašili matere, kaj se bo zgodilo njihovim otrokom, če bodo ugotovili, da imajo kakršnokoli zvezo s partizani ali Osvobodilno fronto. Takrat se je naš odbor osipal na polovico članstva.«

Toda, kaj bi govorili še o tistem, ko pa smo vendar želeli zapisati spomin na Dobrnič. »Bila je konferenca, ki je nam na terenu resnično vtila novih moči, da smo lahko zadržali vse hude pritiskel in ostali neomajni na svoji poti.«

Take pa so bile naslovnice protifašistične ženske zveze ilegalnega tiska

Portorož. Šesti oktober 1979. Vsevprek prekrižane stopinje, objemi, sijoči pogledi, morda nekoliko začuden. Seveda, ko so ob osvoboditvi zapuščali ta košček zemlje, je bil porušen in žalosten. Danes jih sprejema nov, lepši, bogatejši in srečnejši. Si Jugoslovan, Italijan... Si prišel iz Rusije, iz Francije... Te je rodila avstrijska ali madžarska mati? Morda pa je kaka druga država tvoja rodna domovina? Ni pomembno! Partizan si. Naš prijatelj si. Prišel si k nam. Delal si z nami. Zmagali smo. Toda vsi cilji še niso uresničeni; še je izkoriščanje človeka po človeku, še jarem kolonializma in ponekod mu podaja roko neokolonializem. Bili smo enotni v boju. Ostajamo enotni tudi v miru. Borci bodimo za lepši in boljši jutrišnji svet.

Množica. Tam ob mizi stoji gruča ljudi. Prislunem, nato pristopim. Nekdo med njimi recitira pesem – o Kobarški republiki. Sam jo je napisal. **Gregor Žiljajev** iz Djučercev pod Moskvo je to.

»Leta 1941 smo iz časopisov izvedeli za boj v Jugoslaviji,« pravi. »Veliko Rusov se je odločilo, da se mu pridružijo. Konec septembra 1943 sem prišel v Kobarid. Gledam. Svobodno diha Kobarid. Zastave, zvezde... Kovači smo in naša sila...« odmeva po ulicah. Poslušam. Govor je skoraj podoben našemu, ruskemu. Prijetno se počutim.

Pri Žagi smo osnovali vod, pozneje je nastala ruska četa. Prišli smo v bataljon Andreja Manfreda. Dvajsetega oktobra 1943 smo se v Soči borili za Kobarško republiko. Marca 1944 je bil ustanovljen 2. ruski bataljon 18. SNOUB brigade. Svojo bojno pot smo končali 3. maja 1945 po tridnevni hudih bojih na Opčinah pri Trstu.

Zamislil se je. S pogledom je poiskal svojega nekdanjega politkomisarja Franca Črnuglja-Zorka in namestnika komandanta Franca Bavca. Tu sta. Da, spominjata se z njim poti, ki je spletla med njimi vezi pred petintridesetimi in sedemintridesetimi leti. Pa še nekdo je tu – **Vladimir Molibog** iz Novočirkasa pri Rostovu, nekdanji komandir voda izvidnikov.

»Tako daleč je že...« razmišlja. »Bilo mi je komaj sedemnajst let. Zdelo se mi je, da so spomini že zbledeli, toda danes spet dobivajo svojo nekdanjo barvo. Avgusta 1943 sem prišel k Sveti Luciji (današnji Most na Soči). Kot nemški ujetnik sem moral skupaj s tovariši delati železniško progo pri predoru. Kipeči srd nad nemškim škornjem je rodil uporno misel. Dan pred sovjetskim praznikom, 6. novembra 1943, smo pobegnili. Mihail Senkovski, Semjon Plavula in jaz: Tavalj smo po okolici, dokler nas niso dobri ljudje pripeljali v komando mesta Tolmin. Po dvajsetih dneh smo

S srečanja borcev, pripadnikov drugih narodov, v Portorožu

Enotni v boju, enotni v miru

Mi, kar nas je kovačev, mi bomo vsi kovali...

(Oton Župančič)

prišli v štab 30. divizije, po enem mesecu pa nas je sprejela 18. SNOUB brigada. Povsod smo dobili hleb kruha, povsod so tudi za nas, Ruse, Slovenci hranili prijazno besedo.

Prvič sem se bojeval v Benečiji. Osemnajstega februarja 1944 sem bil tam ranjen.

»Da, spominjam se,« pritrjuje tovariš Zorko. »Nedaleč od vasi Klobučar je bilo, v zaselku Kraj. Medtem ko je divizija krenila čez Sočo, sem kot

»Škoda, da vas ni bilo včeraj tu,« je ponavljal tovariš Žiljajev. »Enkratno doživetje! Na ladji tovarštva smo potovali. Govorili smo vse mogoče jezike, pa smo se vendar razumeli. Bili smo ena mednarodna družina. Ugotavljali smo, kako velika je Jugoslavija v gradnji socializma in novega življenja. Ne, nismo se zaman borili na samih zahodnih mejah te čudovite dežele miru in napredka.«

ci, Slovenci in pripadniki drugih jugoslovanskih narodov, zapornikov v Italiji, ki so leta 1943 prišli s 1. in 2. prekomorsko brigado na jadranske otoke: Vis, Korčulo, Hvar, Brač. Boji so vsi nevarni. Dovolj je strel za smrt človeka. Najbolj pa nam je šlo trdo na Korčuli in v Drvarju. Danes me spreleti srh ob misli na tiste sicer kratke, a usode polne boje. Samo volja po svobodnem življenju, pa za kakršnokoli ceno, nas

Princ Eugen. Zaprli so nas v majhne ograde v Zelenici v Boki Kotorski. Noč in dan so okrog nas korakali nemški strežniki. Jutri boste vsi mrtvi,« so nam grozili. Stiskali smo skupaj glave in v treh dneh skovali načrt: Pobegnimo! Bil sem »capo bande«. Trideset se nas je zbralo. Lahko sam povem, da smo čutili srce v grlu, ko smo se prežeče skrivali pred zasledovalci. Čez nekaj dni smo srečali dečka, ki je pasel ov-

variši so se spremenili, toda zunanost me ne more prevarati, saj so v sebi prav takšni kot takrat, ko so me sprejeli za svojega, mi zaupali in pri meni iskali zdravniško pomoč.

Nekaj časa sem tiho opazovala te srčne ljudi, ki so vzpodbujali mojo radovednost. Kaj neki si mislijo ko danes po tistih letih pridejo k nam? S kakšnimi občutki se vračajo v kraje svojega junštva?

Jean Chevallier Baptiste mi je takole pojasnil: »Ko pridem v Jugoslavijo, obiščem Plitvice, Postojno, Dubrovnik..., obidem vse kraje, ki so zaznamovali mojo partizansko pot.« Pod predorom vrh Ljubelja, kjer sem se pravzaprav srečal s partizani, stoji kovan okostnjak in dviga roke k nebu: Obtožujem! Obtožuje, da je tudi sen, v tišino gorske narave, med gamse in senožeti zanesel svojo okrutno večino človek-zver. Eno pa sploh občudujem: povsod me lepo sprejmejo. Še živi topel človeški čut. Spoznavam, da Slovenci niso pozabili na svojo težko preteklost, ko je tujec ošabno položil nogo na grudi njihove zemlje.

Francijo so Nemci okupirali že leta 1940. Nikoli nisem priznal te okupacije. Leta 1943 so Nemci zbirali mlade fante za delo v nemških taboriščih. Toda zame sta bila svoboda puška in gozd. Tja sem odšel s tovariši. Julija 1944 so me Nemci ujeli. Iz Dachaua sem prišel v Mathausen, od tam pa na delo v podljubeljski predor. Uspelo mi je priti v Gradnikovo brigado. Novembra sem bil v Železnih ranjen. Zavezali so mi oči, in ko sem spet lahko pogledal, sem videl le nekaj metrov pred barako in košček modrega neba. Rekli so mi, da sem v bolnišnici Franji. Čudno, sploh nisem vedel, kje sem, pa sem se vendar počutil varnega. Nikoli ne bom pozabil bolničarke Pavle Lebanove in njene skrbi za tovariše. Kar hudo mi je bilo, ko sem se moral posloviti. Po okrevanju so me namreč poslali v neko drugo bolnišnico, potem pa v zaledje v delavski bataljon v Novakih.

Pristopil je profesor **Robert Dufour** iz Mirabela aux Baronnies. Nemci so ga odpeljali v Celovec. »Pisalo se je leto 1943,« pravi. »Upiralo se mi je delo za Nemce, ki so nas z režečimi obrazi nadzorovali. Nagajal sem, kjer je bilo le mogoče. Skupaj z drugimi sem pisal parole: 'Hitler je morilec!' ipd. Spoznal sem, da sem osumljen. Z vlakom sem se odpeljal v Ferlag. Pešpot me je nato pripeljala čez Košuto v Kranj na Labore. Odpeljali so me v Prešernovo brigado. Le pet ali šest Francozov je bilo v njej.

Vsega se še spominjam. Dobro, da je vse že zgodovina.

Živa Drole

Foto: S. T.

komisar brigade ostal, da pomagam spraviti ranjence v bolnišnico. Pustili smo jih pri nekem mlinu v dolini Idrije. Iz zasilnih bolniških postojank so prišli v bolnišnico Svoboda blizu Pušnega pri Srednjem pod Kolovratom.

»Nekega dne so nas napadli Nemci,« povzema besedo tovariš Vladimir. »Še danes ne vem, kako mi je uspelo rešiti se iz plamenov. Poslali so me čez Sočo v 2. ruski bataljon. Dvajsetega julija 1944 sem bil spet hudo ranjen...« Ni zaključil svoje pripovedi. Zagledal je znanca in stopil za njim.

Oziram se okoli sebe. Na vseh suknjičih so pripete značke. Izstopajo nekateri, ki imajo okrog vratu zavezane rdeče rute. Pogled se mi ustavi na njih. Prislunem. Italijani so. »Lahko zmotim?« Najprej me začuden pogledajo, potem pa: »**Clemente Vavassori**,« se predstavi eden od njih. Nekaj se jih je umaknilo, da bi v miru dalje razpredali svoj pogovor, le Omero Cappelli tudi sedaj ni zapustil svojega tovariša.

Tovariš Clemente je doma iz Torina. »Sam sem bil Italijan med 2800 bor-

je takrat gnala naprej. Tudi ranjen sem bil, pozneje, ko sem se v Hercegovini boril med tamkajšnjimi partizani.

Vodstvu smo zaupali, ker so se voditelji pred nami potrudili s svojimi dejanji.

Omero Cappelli je že težko čakal, da pove svojo zgodbo. Doma je iz Firenc, sicer pa živi v Castelfiorentinu. »Odkar pomnim, sem bil protifašist,« začneja nekoliko zapleneno. »Ob kapitulaciji Italije sem prišel v Dubrovnik z divizijo Marce.

Še danes ne morem razumeti, da nas je naš general izdal nemški diviziji

ce. Nezaupanje se mu je zrcalilo v očeh. Še sreča, da sem imel v žepu partizansko zvezdo. Ko jo je pastirček zagledal na moji dlani, se je nasmehnil in zdrvel v vas. Kmalu smo se srečali s partizani. Kasneje so tovariši izvedeli, da sem medicinec. Zaupali so mi ranjene in bolne. Za nekaj časa sem pomagal zdraviti ranjene v Crnem kuku iz 29. divizije v Črni gori. Potem sem bil vse do konca vojne s 13. hercegovsko udarno brigado, imenovano Mostarska.

Kraji so spremenili svojo podobo. Skoraj bi jih ne prepoznal več. Tudi to-

Srečanje

Pivaj,
druže...

Imenuje se Branko Obradović. (Vojak in bojevniki, publicist in novinar, pisec strokovnih in memoarnih del... general naše armade. Končal je najvišje vojaške šole. Študiral je književnost in psihologijo, se učil jezike. Za svojo dušo, kot pravi). Njegov pogled na svet je veder in rožnat. Prodajal bi ga lahko in bogat bi bil. Beseda teče gladko, izbrana je. Nasmeje se širok in topel. Stisk roke daje občutek varnosti in prijateljstva; kot diha domačega ognjišča je. Srce je polno ljubezni do človeka.

»Ljudi moraš imeti rad!«

Kje ste se rodili?

– V Pljevaljah, osmi otrok po vrsti. Dve leti sem imel, ko sem se preselil k babici v sosednjo hišo. Lepa je bila moja babica. Ime ji je bilo Plema. Menda pride to od besede plemenitost... Doma je bila izpod Prokletij. Rada me je imela, najraje od vseh.

Zakaj?

– Samo o lepih stvareh sem ji govoril.

Štiri leta je imel, ko je umrla, pa se dobro spominja njenih besed. In krenjen, uglasenih in umirjenih. Morda iz pripovedovanja drugih? Učila ga je poštenosti, življenjskih lepot in resnic. Ko se je tako majhen stepel z dekletcem, mu je rekla:

»Ljudi moraš imeti rad!«

Spominja se žalostne povorke, zadnjega slovesa. Še dolgo jo je klical, v samotnih in dolgih nočeh.

– Zdi se, da vse, kar je v meni, izvira iz te žene... Mama je bila prav takšna. Magdalena ji je bilo ime, teti Georgina.

Nenavadna imena za Sandžak?

– Ded je delal v tujini in je to verjetno prinesel s seboj.

Kakšno je bilo življenje?

Sloneo je na razumu. Skromno je bilo, lepo. Ni jih bilo sram delati. Stari Mitri je, še kratkohladičnik, pomagal pri hišnih opravilih, da je zaslužil kak dinar. Ko je bil v gimnaziji, sta z očetom delala na Tari. Vse počitnice. Osem dinarjev je dobil na dan. Štiri je dal za stanovanje in hrano, kar je ostalo, je nesel domov.

– Oče? Postaven je bil, resen in duhovit. Skrben. Imeli smo hišo v dva nadstropja in vodnjak na dvorišču, v barvah. Takšne hiše ni imel nihče. Govoril je več jezikov in igral flavto, mati citre. Peli smo, da je bilo slišati daleč naokrog. Pri nas nihče ni smel biti žalosten. Nekoč je iz Italije mami prinesel steklen ščitnik za svetilko. Razbila ga je. Še jo vidim, kako kleči na tleh in joka.

»Zakaj solze? Zakaj?« se je čudil. In solze so se posušile.

– Prvem sinu sem dal ime Boško in hčerki Nadja. Mater so jima ubili v Jasenovcu... Sinu Vladimiru je tri-deset let.

»Pivaj, druže...«

Jasenovac priključ v spomin vojno.

– O tovariših bi govoril, kakršne radi lahko samo tak čas. Poln groze in trpljenja je bil, a vendar... Še danes mi je v globoko zadoščenje, ko se srečamo. Navezanost je to, globoka

in trdna; kot takrat in nadiha starosti ne pozna.

Spominjam se Črnogorca. Savo Burić, general. Umrl je po vojni. Kdo bi pozabil toplino in iskrenost, ki jo je izkazoval vsakomur in na vsakem koraku! Ob njem človek ni mogel biti sam. In Mitar Bakić, tudi Črnogorec. Dolga vrsta jih je, čudoviti in klenih ljudi.

So bile v življenju, bogatem in dolgem, kakor je vaš, tudi solze?

Sutjeska, 9. junija 1943:

Hudo je bilo. Vzel je v roke kitaro in pel tisto »tesno mi ga skroji nane, al' mi lepo stoji«, ko je pogled odhitel do bližnjega drevesa. Ranjenec brez obeh nog in roke... Obraz, izmučen od bolečine, je pokrivala bledica.

»Pivaj, druže...«, je dahnil komaj slišno.

Zaigral je dalmatinsko. Le nekaj taktov, ko je zaslišal bolničarkin glas:

»Umro Ante.«

Misel zastane, beseda zamre. In čez čas reče Branko Obradović:

»Jedna ruka tražila je pesmu.«

Pripoved seže do srca, izvabi solzo.

»Glej, rodil se je nov dan!«

Rekli ste, da glasujete za dobre ljudi, za največjo srečo...?

– Ko sem bil mlad, so me učili, da ljudi ne smem žaliti. Vsi ljudje so enaki in dobri, je rekla babica Plema. Vojna je odkrila nekaj novega: da je na svetu veliko veliko hudobnih ljudi. Videl sem, kako so ubili otroka. Dve leti je imel in z istim nožem so zaklali mater.

Smeh pa ni zamrl, kajne?

– Ko smo bili majhni, smo vsako jutro telovadili pred hišo, na prostranem dvorišču. Spominjam se, čemer-no sem se držal in nič mi ni bilo po volji jutranje vstajanje. Oče je pristopil k meni in rekel:

»Glej, rodil se je nov dan... čemu žalost na tvojem licu?«

Bogata je bila popotnja, ki so jo Obradović ponesli na življenjsko pot. Bogata in nenavadna.

★

Branko Obradović. Od tistih dni, ko je iz Sinja odšel k partizanom, je bila pot mladega oficirja topničarja bliskovita. Štiriinideset let je imel, ko je postal general major. V osvobodjeni Beograd je prijahal na belem konju kot prvi komandant prve proslave prvega maja. Ponaša se z vrsto najvišjih vojaških in državnih odlikovanj. In: ostal je mlad, neverjetno mlad.

Milena Štrajnar

V ogled in razmišljanje

Kronika dveh
desetletij

Zanimiv in pogumen vstop Prištine v jugoslovanski televizijski krog: nadaljevanka »Veter in hrast«.

Zanimiv in pogumen vstop Prištine v jugoslovanski televizijski krog: nadaljevanka »Veter in hrast«.

Izvrini naslov »Era e lisi«; scenarij (po romanu Sinana Hasanija napisal Perit Imami; režija Besim Sahatčiu; kamera Rudolf Sopi; scenografija Shahin Kryeziu in Agim Rudi; glasba Rexho Mullioi, igrajo Abdurrahman Shala, Faruk Begolli, Hazir Myftari, Istref Begolli, Shani Pallaska, Quemajl Ajdini, Xevat Qorraj. Proizvodnja Kosova film, Priština in Televizija Priština 1979.

Vrsta imen, ki nam zveni komajda znano, imen, katerih najbrž ne znamo niti pravilno izgovoriti, nam ob prvih srečanjih s televizijsko nadaljevalko

Petrit Imami, prejemnik Zlate arene na letošnjem festivalu v Pulju in pisec scenarija televizijske serije »Veter in hrast«

»Veter in hrast«, katero je začela predvajati ob nedeljah zvečer (z drugimi vred) tudi ljubljanska televizija, sporoča predvsem tole: albanska narodnost je izpričala svojo samostojnost v filmsko-televizijskem ustvarjanju. Čeprav segajo njeni filmski kreativni poskusi že dobro desetletje nazaj, so bili vse doslej vezani na jugoslovansko mednarodno sodelovanje (prvi kosovski celovečerni igrani film Volk s Prokletij je npr. posnel leta 1968 režiser Mimir Stamenković, v glavni vlogi pa je nastopil eden vodilnih jugoslovanskih igralcev Ljuba Tadić).

Očitno so skrbna vlaganja v razvoj televizijskih kadrov pomagala na samostojne noge tako kosovskemu filmu kot televiziji. Pomagala po preizkušenem receptu, da se velja učiti pri bolj poučenih, ohraniti pa vse, kar neposredno nadaljuje domačo kulturno in narodnostno tradicijo. In s tem receptom je požela tudi prva nedvoumna priznanja. Na puljskem festivalu smo letos namreč že videli in visoko ocenili (z Zlato areno uradne žirije za scenarij) filmsko inačico »Vetra in hrasta«. Zasluge za to priznanje ima vsekakor tudi avtor literarne predloge, eden vodilnih kosovskih književnikov Sinan Hasanija.

Tudi režiserjevo ime nam ni povsem tuje. Vsaj pozornejši spremljevalci razvoja našega kratkega filma (in televizijskega mozaika kratkega filma) se bodo spomnili Besima Sahatčia kot nagrajen-

ca lanskega beogradskega festivala jugoslovanskega dokumentarnega in kratkega filma, ki je za delo »117« prejel najvišje priznanje. To je bil poetičen dokumentaren zapis o življenjskem vsakdanu stare albanske rodovne skupnosti na Kosovu, v katerem se spontano prepletata staro in novo.

O takšnem prepletanju govori, seveda na drugačen, epsko razširjen in problemsko poglobljen način tudi nadaljevanka »Veter in hrast«. Tistim, ki poznamo film, prihaja z malih zaslonov kot dragoceno dopolnilo nujne filmske zgoštvitve, v kateri je ostajalo marsikaj nepojasnjenega, zabrisanega, preskočenega, in zato skorajda mehanično učinkujočega – nemara celo naivnega, vse preveč črno-belega. Vse to je bilo ob izbrani temi, ki odkrito, toda brez zagrizenosti in polemične vneme razgrinja pred naše oči boleča vprašanja poti in razpotij, kakršne je albanska nacionalna skupnost doživljala z nami vsemi vred na naši jugoslovanski poti v socializem. V njej ni sramežljivega molka o lastnih napakah, ni prepirljivega obtoževanja tujih. Da pa so se dogajale napake na obeh straneh, je že zdavnaj odkrito priznala naša družbenopolitična razčlenitev, ki doživlja v nadaljevalki svojo potrditev.

Njen nosilec je partizanski junak Hrast, prekaljen borec, ki kljub svoji »napaki« (je še iz generacije nepismenih) postane pomemben politični voditelj povojnega razvoja. Sprva se, še po partizansko, spopada z ostanki sovražnih skupin v ožji domovini, nato mora kreniti v naslednji, idejno še hujši in ostrejši boj za kolektivizacijo – in že ga na obzorju čaka tretji, usodni mejnik, čez katerega mora usmerjati pravilno in pravično misel, Informbiro. Ob tem, neoborožen s teoretičnim znanjem, zato pa s tem večjim in globljim človeškim razumevanjem in etiko krmari kosovsko nacionalnost preko čeri nacionalističnih teženj, pa tudi skorajda izgubi boj z mračnimi silami, ki so hotele slehernemu izražanju nacionalnega ponaša in čustvene privrženosti nalepiti etiketo sovražnega, spletkarskega nacionalizma.

Še nekaj nedeljskih večerov bomo prisluhnili besedam prištinske nadaljevalke. Govorila nam bo o politični prisili in demokratski svobodnosti družbenega prizadevanja po napredku, o močeh, ki so bile pri nas v začetku šestdesetih let žal kaj neenakomerno porazdeljene zaradi znanega vplivanja, s katerim smo tedaj ob obračunu z Rankovićem in njegovimi uspešno prekinili.

Prisluhnemo pa lahko še enemu sporočilu te nadaljevalke, ki ga iz svoje osebnosti izkušnje vanjo prispeva preizkušeni Lis – Hrast. Gre za spoznanje, da se je orožje v boju za napredek in demokracijo bistveno spremenilo, da je brzostrelko in njeno moč nujno morala zamenjati prodornost znanja, strokovnosti, izobraženosti.

In iz večera v večer nam bo ob nedeljah bližji Abdurrahman Shala kot Hrast, izročen na milost in nemilost zmotam svojega časa in svojim lastnim. Mnogo bolj kot, denimo, prikučni Faruk Begolli, ki z značajsko koncepcijo mladega junaka nekoliko preveč razodeva črno-belost, nagnjenost prištinskega podnebja k poenostavljanju in sentimentaliziranju nekaterih življenjskih vprašanj.

Stanka Godnič

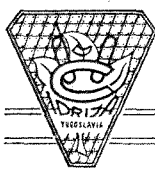
Zanimivo in bogato branje

K. H.

Socialistična republika Slovenija

SKUPŠČINA OBČINE Gornja Radgona

z vsemi družbenopolitičnimi
organizacijami
čestita vsem občanom in delovnim
kolektivom za občinski praznik 15.
oktober.

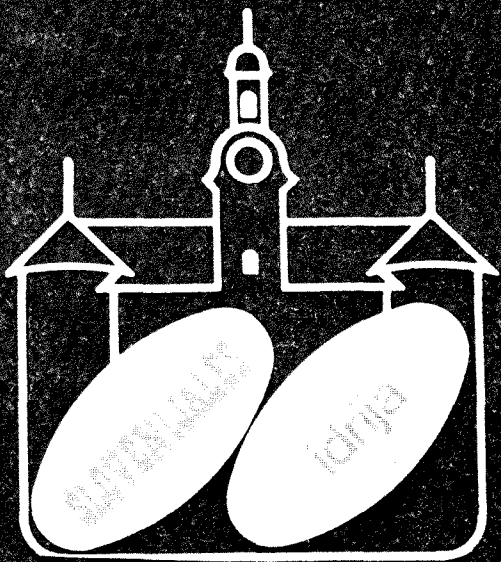
ČIPKA IDRIJA

IDRIJA p.o.,

IDRIJA, ŠTUDENTOVSKA 4

65250 IDRIJA TEL. 71 025 71 115 71 029 P. P. 1, ŽIRO RAC. 52020-601-11191 PR. SDK IDRIJA

izdeluje posteljno perilo
in čipke

Lesna in pohištvena industrija Idrija n. sol. o.,
Spodnja Idrija, Jugoslavija tel.: (065) 76-010, 76-011.

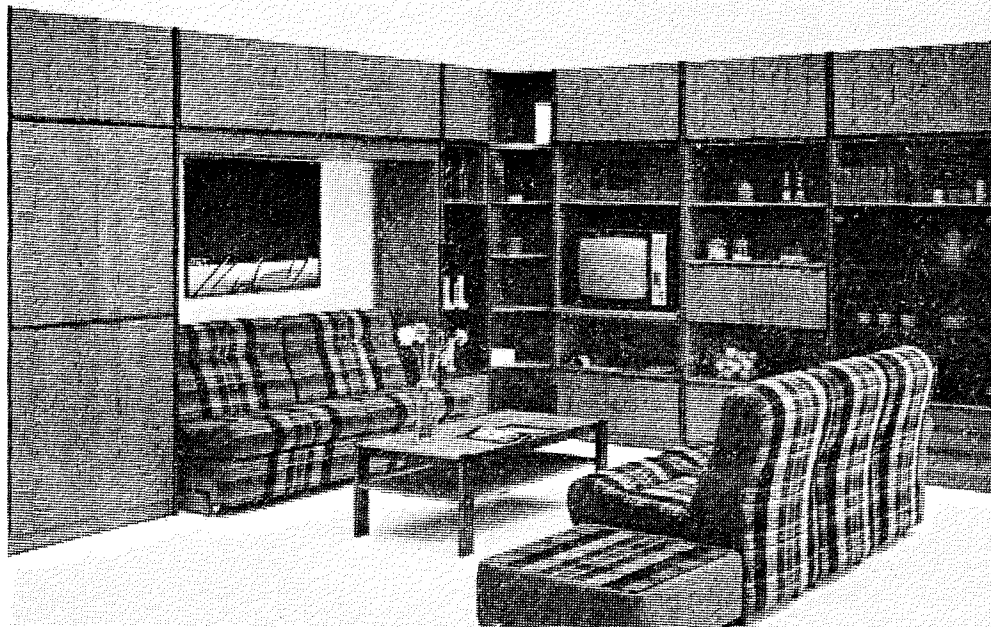
Proizvajamo spalnice, otroške
sobe, dnevne sobe, kolonialni
program, žagan les in lesno
embalažo.

brest cerknica

industrija pohištva Jugoslavija
telefon 061/791-200 telex 31-167

Regal
Katarina
1

Izdelke si lahko ogledate
in kupite v:

Salonu pohištva Brest Cerknica, v
prodajalni Brest v Mariboru, Kneza Koclja 6

V vseh specializiranih trgovinah s
pohištvom

Socialistična republika Slovenija

SKUPŠČINA OBČINE VELENJE

čestitamo delovnim ljudem in občanom
za 8. oktober občinski praznik.

paloma

higienski
papirji

brisače

sladkogorska

LIBOJE

O kulturnem življenju v Libojah

Ob petdesetletnici DPD Svoboda Ludvik Oblak Liboje je društvo izdalo lično knjižico o petdesetletnem kulturnem življenju v Libojah. Ta knjižica in knjiga, ki je bila izdana ob petindvajsetletnici ne prikazujeta samo kulturnega življenja v tem znanem revolucionarnem kraju, temveč skušata prikazati celotno življenje in delo v kraju.

V knjigi, ki je bila izdana ob petdesetletnici, je tudi zelo veliko prispevkov v poglavju Spomini na vojno še živijo. Tu so objavljeni spomini prvoborcev: Rudija Cilenška, Ludvika Zupanca, Petra Šprajca. Objavljen je sestavek Prvi borci iz Liboj – bratje Hrvatini in Tone Gračner, objavljena je pesem Nade Cilenškove, padle skojevke: Mrtvemu junaku – Jožetu Letonji itd.

Seveda tudi v ostalih sestavkih, ki govorijo o kulturnem življenju v tem kraju in o drugih dogodkih, naletimo na predvojno revolucionarno in medvojno gibanje proti fašizmu. Znano je, da je na tem območju pred vojno delovala komunistična partija predvsem preko tedanjih kulturnih organizacij.

Izšla je torej knjiga, ki skupaj s prvo lepo prikazuje boj proti fašizmu in zaželeno bi bilo, da bi bilo teh knjig še več, da bi se ohranili spomini posameznikov, da bi ne šel v pozabo boj, ki so ga ti posamezniki bojevali. Skozi spomine, ki so objavljeni v tej knjigi, lahko vidimo boj in pohod 1. štajerskega bataljona in drugo.

FRANC JEŽOVNIK

GRIŽE-LIBOJE

Pohod krajanov

Območje sedanjih krajevnih skupnosti Liboje in Griže je znano po močnem predvojnem revolucionarnem gibanju in po zelo razgibanem medvojnem gibanju proti okupatorju. Letošnje partijske in skojevske jubileje so sklenili proslaviti skupaj ob zaključku akcije Nič nas ne sme presenetiti. Organizirali so pohod krajanov obeh krajevnih skupnosti ob spomenikih NOV.

Udeleženci pohoda so se zbrali pri spominskem obeležju na kraju ustanovitve 1. savinjske čete. Krenili so proti Tkavčevemu spomeniku na Porencah, nato mimo spomenika v Pongracu. Pohod je bil zaključen v Libojah pred spomenikom NOV. S partizanskim mitingom so sklenili tudi kulturni program.

FRANC JEŽOVNIK

NOVA GORICA

Trenutki, ki pomenijo življenje

Akcija Nič nas ne sme presenetiti je v Novi Gorici popolnoma uspela. Od zgodnjih jutranjih ur 29. septembra so v njej bolj ali manj sodelovali vsi krajan. Ob 8. uri je prišlo do letalskega napada. Krajanji so bili pripravljeni in reševanje je bilo hitro. Umaknili so se v zaklonišča, ekipe za prvo pomoč pa so pomagale ponesrečenim. Zelo aktivni so bili mladi taborniki.

Doživeli pa so tudi hud potres in več požarov. Resnost, s katero so krajanji sprejeli akcijo, je pripomogla k res uspehi akciji.

MILE GOJKOVIČ

Oddelek civilne zaštite prenaša ranjence na nosilih.

Na seji predsedstva ZRVS Murska Sobota v Kuzmi

KUZMA

Dobra ocena letošnjega dela

Ocena dela krajevnih organizacij ZRVS murskosoboške občine za letošnje prvo polletje je bila dobra. To oceno je sprejelo predsedstvo občinske organizacije na svoji zadnji seji ob koncu septembra. Pohvalili so vodstva krajevnih organizacij za pripravo in izvedbo predavanj in izpitov RVS. Strokovna komisija je razširila krog predavateljev in zanje pripravila poseben seminar.

Vendar pa so člani pripominjali, da je treba v prihodnje začeti s predavanji že jeseni, kajti spomladi jih odteguje delo na njivah. Vlekli naj bi tudi lističe v vprašanji, da ne bodo naloge za vse iste. S tem bi dosegli veliko večje znanje.

FILIP MATKO

KUZMA

Tradicionalno tekmovanje vojaških starešin

Krajevna organizacija ZRVS Kuzma je v sodelovanju z občinsko konferenco ZRVS Murska Sobota organizirala peto tradicionalno srečanje rezervnih vojaških starešin murskosoboške občine.

Na tekmovanju se je zbralo trinajst ekip, oziroma 65 tekmovalcev iz krajevnih organizacij ZRVS, ZSMS in ena ekipa JLA. Pomerili so se tekmovalci med seboj v streljanju z malokalibrsko pištolo, metanju ročne obrambne bombe, štafetnem teku, reševanju orientacijskih in topografskih znakov ter vojaškostrokovnem poznavanju gradiva, ki je predpisano za RVS. Tekmovalnemu delu je popoldne 23. septembra sledilo tovariško srečanje rezervnih starešin, pripadnikov JLA in mladine.

FILIP MATKO

VELIKA POLANA

Krajevni praznik

Prebivalci krajevnih skupnosti Velika Polana so pred kratkim praznovali 26. krajevni praznik v spomin na žrtve madžarskih fašistov konec septembra 1941. leta, ko so bile v Polani prve aretacije. Praznovanje je bilo hkrati povezano z 71-letnico rojstva pisatelja Miška Kranjca. Otvorili so novo šolo in vrtec.

Krajevna konferenca socialistične zveze je tako kot se je pred tremi leti odločila, tudi letos ob krajevem prazniku podelila priznanja OF.

JOŽE ŽERDIN

LENDAVA

Bili so pravi vojaki

Občinska konferenca ZSMS Lendava je na Kobilju organizirala večdnevno urjenje mladincev – prostovoljcev – teritorialcev. Letos se je urjenja udeležilo okrog 50 mladincev in mladink iz skoraj vseh vasi lendavske občine. Pridobljeno znanje uporabljajo v šolah, delovnih organizacijah in krajevnih skupnostih. Ob koncu urjenja so ob prisotnosti predstavnikov družbenopolitičnih organizacij in krajevnih skupnosti mladi svojevrstno zaprisegli in tako postali sestavni član enot TO.

J. ŽERDIN

SLOVENJ GRADEC

Pregled uspehov ob obletnici

V partizanski Fišerjevi hiši nedaleč od Slovenj Gradca so 12. okt. 1944 zavedni Slovenjegraščani izvolili 12-članski odbor OF. V taki sestavi z vsemi takratnimi funkcijami je odbor deloval do prvih volitev v krajevne odbore ljudske oblasti. Z zmago NOV, boja in ljudske revolucije so prekaljeni borci, aktivisti, delavci in kmetje z nepremagljivo življenjsko silo v najtežjih dneh obnove porušene domovine utirali pot gospodarski rasti v bistveno prenovljeno socialistično samoupravno družbo, ki jo odlikujejo humanistični socializem in materialno ter zlasti duhovno bogastvo.

Podatki o razvoju gospodarskega in kulturnega življenja nam dajejo dokaj zanimivo sliko. Pred drugo svetovno vojno so na območju občine le malo gradili, po njej pa smo pričali naglemu razvoju. Tako je zgrajenih 82 stanovanjskih blokov, 1152 privatnih hiš, 420 pa jih je v izgradnji. Postavili so novo občinsko zgradbo, nova pa se pravkar dograjuje. Tam, kjer je občinski park, stoji spomenik, ki simbolizira zmagovalca, medtem ko so nekdanji bolniški park preimenovali v park narodnih herojev, pri osnovni šoli pa zgradili park miru – Titov gaj.

V stari zgodovinski zgradbi mestnega magistrata so vznikale kar tri nove kulturne ustanove, muzej NOV, ki ga prenavljajo, umetnostni paviljon in knjižnica. Zgradili so tudi veličastno poslopje umetnostne galerije, v Mislinji, Podgorju in Pamečah pa kulturne domove. Lep napredek je dosegla industrija. Poleg starih tovarn so zrasli novi objekti, nove tovarne, ustanovili pa so tudi več podjetij. Z razširitvijo industrije se je povečalo število zaposlenih od 400 v letu 1945 na približno 6000 sedaj zaposlenih.

Največ pa so po vojni dosegli na področju šolstva oziroma građenju šolskih objektov. Nove šole so na Selah, v Pamečah, Šmilavzu, Podgorju, Smartnem, Mislinji in Završah, v Slovenj Gradcu pa šolski center, osnovna šola in šola za duševno prizadete otroke. Ob tem naj še povemo, da je Slovenj Gradec dobil novo trgovsko hišo NAMA, poslopje občinskega sodišča in katastra ter novo športno halo. Omembe vredni so tudi dosežki na področju komunalne dejavnosti. S samoprispevki občanov in s pomočjo družbe so dobile vaše ceste na Legnu, Turiški vasi, Tomaški vasi, Podgorju, Smartnem, Starem trgu, Pamečah, Mislinji in Slovenj Gradcu-Sele asfalt. Z ureditvijo Francetove ceste v Slovenj Gradcu so izginile tradicionalne luknje, glavno križišče pa je dobilo semafor. Z delno regulacijo Suhadolnice in Mislinje so rešili problem večnih poplav, z elektrifikacijo pa so odpravljene petrolejke.

Medtem ko so na vasi zrasle številne zdravstvene ustanove, so zgradili v Slovenj Gradcu nov zdravstveni dom, stanovanjsko zgradbo za medicinske sestre, sodobno preurejeno staro bolnišnico, v gradnji pa je otroški oddelek. Poslopje stare bolnišnice je bilo zgrajeno leta 1898 s 23 posteljami, danes pa znaša zmogljivost za približno 400 bolnikov.

Ob petintridesetletnici ustanovitve organizacije OF za Slovenj Gradec z veseljem ugotavljamo razveseljav napredek na vseh področjih in se hkrati z velikim spoštovanjem spominjamo več kot 320 žrtev, ki jih je v revoluciji dala Mislinjska dolina.

ADOLF ANKON

PIVKA

Na Pivki so se dobili

Prijetno srečanje na Pivki je bilo dne 23. septembra letos med člani polka in borci Kosovelove brigade. Pred zbrano posadko je govornik podal kratko zgodovino Kosovelove brigade in njenih pridobitev v NOV. Borci so nato podelili značke 19. SNOUB Srečka Kosovela najboljšim vojakom in starešinam.

M. Z.

Člani polka in borci Kosovelove brigade na Pivki

Zaradi čestokrat zelo zapletenih okoliščin zgodovinske včasih prezre tudi kakšen pomembnejši dogodek, ga potisne v ozadje, in mu tako nehote vzame vrednost. Nekaj podobnega se je zgodilo tudi z razborško bitko 6. oktobra 1944, ki velja po zagotovilih borcev Tomšičeve brigade za eno najtežjih bitk te partizanske enote na Štajerskem, če seveda izključimo borbe na pohodu Štirinajste udarne divizije na Štajersko. Toda to je hkrati tudi ena najtežjih bitk tretjega bataljona Vzhodnokoroškega odreda, ki pa ga ne omenjajo niti napis na razborškem spomeniku niti večina virov, ki govorijo o tem spopadu: tudi monografija Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945, »prvi strnjen in celovit prikaz oboroženega boja slovenskega naroda na vsem njegovem narodnem ozemlju in v vseh štirih letih vojne,« (dr. Tone Ferenc) navaja le podatek, da »sta še 6. oktobra Tomšičeva brigada in Koroški odred imela hud boj pri

lepe okolice, je nekako spolzel mimo njiju: treba je bilo močno napeti zakrneli spomin in preudariti položaje. Izviti se iz presenečenja, ki so jim ga navsezgodaj zjutraj, 6. oktobra 1944, pripravili Nemci z nenadnim topovskim obstreljevanjem. Napis na spomeniku je ponujal zgolj suhoparne, pa zato dovolj zgovorne podatke:

Štiriindvajsetim partizanom, ki so izkpravili na Razborju 6. X. 1944 v eni najtežjih bitk Tomšičeve brigade na Štajerskem ter padlim borcem domačinom je postavilo ta spomenik ljudstvo Razborja leta 1958.

Izvili smo se iz razborške sivine, da bi pri Pečolarju tem pomagali tudi domačini.

Petega oktobra zvečer, ko sta na Razbor prišla oba bataljona Vzhodnokoroškega odreda, prvi in tretji, je Lojze Slemenik dobil od intendanta Štirinajste divizije ukaz o razporeditvi intendantov bataljonov, torej tudi zase. Jutro, 6. oktobra, ga je dobilo skupaj z nekdanjim

štaba divizije, vse dokler ni prišel po nas komandant tretjega bataljona Vzhodnokoroškega odreda Miha Petan-Brico,« je nizal dogodek za dogodkom intendant Zvone, tisto pač, kar je po petintridesetih letih še ostalo v spominu.

Mrtvih ne bi smeli pokopati

Pogovor, ki se je v prostori gostilniški sobi Pečolarjevih – pred petintridesetimi leti je bila doma la nabito polna partizanov, še posebej večer pred spopadom – kar hitro razvnel, najprej med Zvonetom in Bricem, nato pa je priskočila na pomoč še Minka Mirkac, Pečolarjeva, je kaj kmalu začel razvijati klobčič.

V gostilniško sobo je pokukalo dekletce, Minkina hči, bi dejal, droblianec iskrivih oči in veliko s pogledom pa manj z besedami, zaprosilo, če sme odpeljati krave v hlev.

»Še pol ure pasi,« je odvrnila mati in otroče je izginilo tako, kot je prišlo: kot blisk se je znašla

Ena najtežjih borb Tomšičeve brigade

Razborški črni petek

V bojih je sodeloval tudi tretji bataljon Vzhodnokoroškega odreda.

vežev je ležalo, kakor jih je pač dohitela smrt, raztresenih po senošetih. Zvolni so jih moški zvozili na pokopališče in jih pokopali. Postavila sem brezov križ.

Hudemu pa še ni bilo konca. Naslednji dan so prihrumeli Nemci iz Šoštanja in besneli zaradi tega, ker smo mrtve partizane pokopali na pokopališču in trdili, da banditi ne spadajo na posvečeno zemljo,« je s solzami v očeh, spomin je premagal

ško grupo odredov skupaj z Zahodnokoroškim odredom, še ni bil razformiran. To se je zgodilo s poveljem Glavnega štaba Slovenije dne 12. 9. 1944. Iz dela Vzhodnokoroškega odreda je nekaj borcev odšlo v novoustanovljeni severni bataljon, ki je šel čez Dravo na Svinjsko planino (pozneje je pripadal na novo ustanovljenemu Koroškemu odredu), nekaj pa jih je ostalo na Koroškem. Hkrati z ukinitvijo skupi-

Hitro smo se premaknili proti kmetu Prevolniku, domačiji smo partizani rekli tudi Velika hiša, kamor se je pozneje premaknil tudi štab Tomšičeve brigade. Od tam smo držali položaje vse do kmeta Triplata pa do ceste skozi Suhi dol, ki pelje proti Črni na Koroškem in Slovenj Gradcu,« je pri Veliki hiši razgrinjal besede zamišljeni Brico, Miha Petan, ki je bil v teh hribih prvič po petintridesetih letih.

Triplatova domačija. Nad njo je zasedel položaje tretji bataljon Vzhodnokoroškega odreda, v grapi pod njim pa je stal zagonetni nemški šotor.

Sv. Danielu na Razborju, severno od Šoštanja. Pri tem seveda ne gre za Koroški odred, pač pa za tretji bataljon Vzhodnokoroškega odreda, ki v času bitke na Razborju formalno še ni bil ukinjen, kar se je zgodilo šele dva dni pozneje.

Odpravili smo se torej po sledeh nesporazuma.

★

Razborška sivina, iz katere so gledali le vršaci, obkroženi s temnimi oblaki, ki so nekje v daljavi dali slutiti koroške gore, je ovijala cerkev, farovž, mežnarijo s kozolcem in Pečolarjevo gostilno pa staro poslopje šole, ki so ga pravkar podirali do temeljev. Zvone, Lojze Slemenik in Brico, Miha Petan, nekdanja borca Vzhodnokoroškega odreda, prvi intendant odreda, drugi komandant tretjega bataljona, se iz te sivine kar nekako nista mogla znajti.

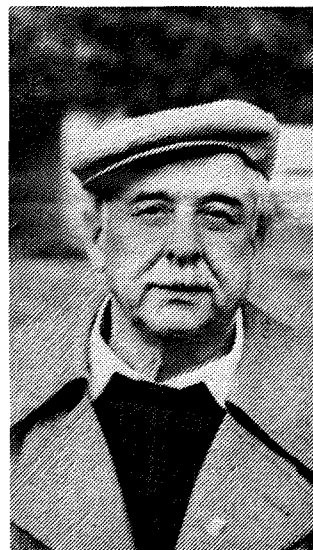
Čas, ko so na razborške strme gmajne treskale granate iz Šoštanja in je bilo le malo časa za ogledovanje sicer prijetne in

komisarjem bataljona, Dolfetom Hohkrautom. Dan pač, ki ga Zvone pomni za vse večne čase. Med tretjo in četrto uro zjutraj se je napad začel in intendant Zvone se je s prvim bataljonom po ukazu štaba divizije premaknil precej v stran od Razborja, da zavaruje položaje Tomšičeve brigade proti Črni na Koroškem. Na območju Šentvida in Slemen so bili ves dan, kljub temu pa ni bilo od nikoder vesti, da se je treba umakniti, zato so odšli iskat Tomšičevo brigado, za katero so vedeli, da se je srdito tolkla na Razborju, saj je odjek boja segel tudi do njih. Premaknili so se do kmeta Vernseka-Starega na Plešivcu pod Uršljo goro, kjer so izvedeli, da se je brigada skupaj z divizijo premaknila z Razborja na Pohorje.

»Z njimi je odšel tudi tretji bataljon Vzhodnokoroškega odreda, tistokrat še nerazformiran, mi pa smo od starega odšli h Knezovi domačiji, ali kakor smo ji partizani radi rekli, pri Tončki, kjer smo ostali dva ali tri dni in čakali na obvestilo iz

na strmem pobočju, kjer so treskoma sekale granate tistega usodnega oktorskega dne.

»Prejšnji večer je bilo zelo živahno. Trinajst let mi je bilo. Zdi se mi, da je bil v šoli miting. Nekdo je raztegoval harmoniko. Potem smo šli spat. Ob pol petih zjutraj naslednjega dne je vsekalo. Prva granata je padla čisto blizu naše hiše. V sobah se je kadilo zaradi eksplozije. Pol ure pozneje je vstopil v hišo borec, ves krvav po obrazu in rokah. Bil je v patroli v neposredni bližini Radmanove žage v Velunjskem grabnu in naletel na Nemce. Potem se je zelo hitro razvijalo, dan je bil dolg, predolg, granate so treskale po hišah in poljih, povsod naokoli, pred hišo je popolnoma stolklo drevesa. Če je bilo sploh kaj podobno sodnemu dnevu, je bilo to. Še danes pravijo na Razborju domačini tistemu dnevu 'črni petek'. Ko je minilo, večerilo se je že in borba se je premaknila v stran od Razborja, smo odšli po gmajni, po travnikih, vse tja do gozda. Trinajst re-

Lojze Slemenik-Zvone se je s prvim bataljonom bitki izognil.

trdost gorjancev, pripovedovala Minka.

Vloga Vzhodnokoroškega odreda

Da bi kar najzvesteje rekonstruirali dogodek na Razborju, smo jo mahili po rebreh in obronkih Razborja, zaselka, ki se vleče nekaj kilometrov po strminah nad Velunjskim grabnom, do kmetij, kamor se je premaknila borba. Kar ni zmogel spomin, je rešila pokrajina, in kaj kmalu se je vse skupaj začelo kazati v nekoliko jasnejši luči. Zvone in Brico sta počasi prepoznavala kraje dogodkov, zlasti še Brico, ki je v borbah neposredno sodeloval.

Kakšna je bila pravzaprav vloga tretjega bataljona Vzhodnokoroškega odreda v tem spopadu, je najjasneje povedal Miha Petan, ki danes živi v Celju. Petan je partizani domala vse štiri leta z malenkostnimi prekinjavami.

»Pred borbo na Razborju Vzhodnokoroški odred, ki je spadal v koro-

Minka Mirkac: »Še danes pravimo Razborčani šestemu oktobru črni petek!«

ne koroških odredov se je oblikoval Koroški odred, ki je imel le severni bataljon in še tri bataljone tostran Drave.

Skupaj s prvim in tretjim bataljonom Vzhodnokoroškega odreda sem odšel proti Razborju, da bi se tam priključil enotam četrte operativne cone oziroma Štirinajste divizije in kjer bi nas potem razdelili med posamezne enote. Do tega pa vsaj še dva dni prišlo, ker nas je prehitela razborška bitka.

V popoldanskih urah šestega oktobra so Korošci prišli na Razbor. Petanovemu bataljonu je štab divizije, ki je bil takrat skupaj s Tomšičevo na Razborju, dodelil za prenočevanje mežnarjev kozolec, prvi bataljon pa si je poiskal prenočišče nekoliko višje, pri kmetu Žuželju. Tukaj naj bi bataljona dočkala jutro in z njim odhod v novo središče.

»Zunaj ni bilo niti temno niti svetlo, ko je tresčilo. Takoj sem dobil ukaz, naj s svojim bataljonom ščitim Tomšičevo brigado bok pa tudi hrbet.

Ivan Sovinc, gospodar pri nekdanji Veliki hiši. »Ves ljubi dan je besnelo...«

Boj, ki se je razplamenel z vsem žarom na Razborju, se je okoli devete ure premaknil še na Petanove položaje. Nemci, ki so prišli po grabnu, vanj je stisnjena suhodolska cesta, so pri Triplatu nalezli na zasedo tretjega bataljona Vzhodnokoroškega odreda, s tem pa se je začela celodnevna borba. Ukaz štaba brigade pa tudi divizije je bil zelo nedvoumen: umika ni! Vse dotlej, dokler se Tomšičeva ne izvleče iz borbe.

Ko se je brigada med zagrizeno borbo »korošcev« umikala po razborških pobočjih, preko Molakovega vrha, je tretji bataljon Vzhodnokoroškega odreda vztrajal na položajih nad kmetom Triplatom. Vmes je pričakal – in odbil – še Nemce, ki so prišli od Velike hiše.

»Dva mrtva so prinesli k nam,« je pripomnil gospodar Ivan Sovinc, ko je Brico s pogledom objemal širjavo tja proti Slovenj Gradcu in zbiral mozaik borbe.

»Padla sta v spopadu z nami,« je navrgel nekdanji komandant tretjega bataljona.

Polagoma so se začeli umikati tudi „korošci“, da bi prešli v zaščitnico Tomšičeve brigade. Nad Triplatom je s Petanom ostal le še vod Rusov, ki so bili dodeljeni bataljonu. Z njimi je prečkal cesto Črna-Suhi dol in odšel proti kmetu Staremu, Vernšku na Plešivcu, od tam pa k Tončki (Knez). Tako se je končala razborska bitka. Za oba bataljona Vzhodnokoroškega odreda in Tomšičevo brigado.

Zagonetni nemški šotor

»Napis na spomeniku na Razborju med padlimi ne omenja mojih borcev, borcev Vzhodnokoroškega odreda, tretjega bataljona, ki so zagotovo tudi padli v spopadu. To je napaka. Nekateri tudi pišejo, da se je na Razborju tolkel tretji bataljon Koroškega odreda, med drugim Ivan Uranič-Drago, komandant Koroškega odreda (Vestnik koroških partizanov). To ne drži:

kmalu v veliko zadovoljstvo opazil, da je prenehalo do takrat od sile natančno obstreljevanje z minami. Danes je Petanu jasno, da je bila v šotoru radio oddajna in sprejemna postaja, ki je dajala Nemcem natančne podatke partizanskih položajev. Po uničenju šotora so granate zadevale Molakov hrib in zašle tudi kakšnih dvesto metrov čezenj.

Močno presenečeni so bili tisti dan tako Tomšičevci kot »korošci«, ko se je nemški mitraljezec pripeljal v sam štab brigade, od katerega ga je ločilo le kakšnih sto metrov. Borci so iznajdljivega sovražnika pravi čas opazili in užgali po njem, možakar pa se je kljub temu izvil in se skril v neko rupo, ki jih je tam na pretek. Iz skrivališča je tolkel na vse strani in borcem povzročal nemalo skrbi. Komandant brigade Janez Kramarič je hotel zadevo z upornim in trmastim Nemcem rešiti sam, pa je zaprosil Brica za minomet. Zapoved je pač za-

la na ostalih prizoriščih razborske bitke. Izgube Tomšičeve brigade in tretjega bataljona Vzhodnokoroškega odreda pa so bile razmeroma majhne v primerjavi z nasprotnikovimi. Če lahko verjamemo Vestniku koroških partizanov (Ljubljana, maj 1968, št. 3), so Nemci v razborski bitki imeli okoli osemdeset mrtvih in precejšnje število ranjenih.

Po bitki so tretji bataljon Vzhodnokoroškega odreda razformirali in borce dodelili Bračičevi brigadi. Komisar in komandant bataljona, Ivan Šipek-Vanja, doma iz Črne na Koroškem, in Miha Petan-Brico, sta prevzela tretji bataljon Bračičeve brigade, funkciji pa obdržala.

Spopad na Razborju je zapustil v ljudeh močne korenine, tisto, kar se je natanko pred petintridesetimi leti dogajalo v tej od boga in oblasti odmaknjeni vasi, kjer so si usodo krojili gorjanci sami in kjer so bili najvišja avtoriteta čas in mrzli vetrovi ter visok sneg, pa je

»Bazoviška« brigada v bojih okoli Ajdovščine

V svojih ofenzivnih akcijah je 30. divizija 9. korpusa NOV in POJ v avgustu leta 1944 opravila celo vrsto zelo uspešnih akcij v okolici Ajdovščine in neposredni bližini na Vogrskem sklenil, da postavi zasedo na glavni cesti med Ajdovščino in Gorico.

Brigada je še ponoči 26./27. avgusta postavila zasedo med Šempasom in Črničami z nalogo, da napade in uniči sovražnika, ki bo prišel iz Gorice ali pa Ajdovščine.

Zasedli so položaje od Sv. Lucije čez Osek pa do Črnič. Na cestnem mostiču pri 143 kilometru so mineri brigadnega minerskošabotážnega voda zakopali protitankovske mine. Prvo sovražno vozilo, ki bi naletelo na mino, bi ustavilo vso sovražno kolono, nakar bi sledil napad z ognjem strojnice in drugega orožja. Borci so dobro zamaskirali sebe, zaklone in orožje, da jih ne bi sovražnik prepoznal opazil.

Jutranje ure so minevale, sovražnika pa še vedno ni bilo z nobene strani. Okoli 10. ure se je končno zaslislalo brnenje od Gorice. Kmalu se je iz za ovinka pokazala kolona sedmih kamionov in štirih motociklov, ki so počasi vozili v zasedo proti mestu, kjer so bile vkopane mine. Prvi kamion je že pripeljal do minskega polja, ko je eksplozija mine prelomila tišino. V zrak so zleteli deli rastreljenega kamiona in tudi trupla vojakov. Takoj nato je zaropotalo vzdolž sovražne kolone. Mnogo vojakov se ni niti premaknilo, ker so na kamionih dočakali smrt in rane, preživeli pa so poskakali s kamionov, se vrgli v jarke ob cesti in začeli boj. Brigada ni čakala niti minute.

Na povelje »Hura! Juriš!« so se njene vrste hitro približale ter zažgale tri kamione in uničile dva motocikla. Zaplenili so tri strojnice »šarce« in sedem tisoč nabojev. Le ena skupina sovražnikov je organizirala krožno obrambo na nekem gričku ob cesti.

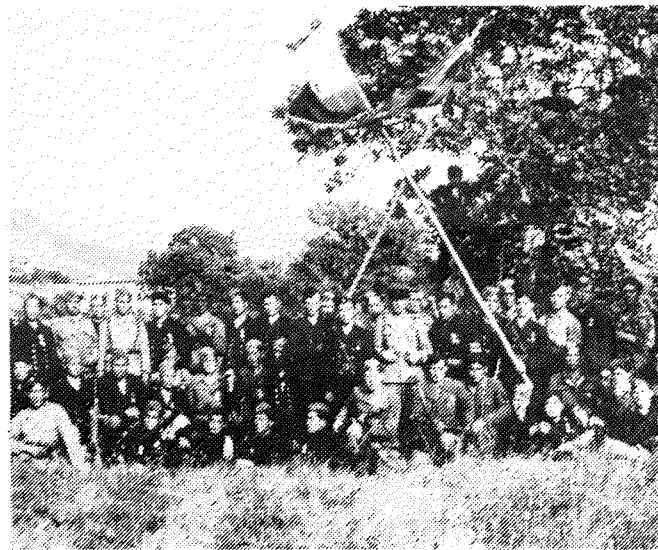
Branila se je do 17. ure, ko je končno prišla pomoč iz Gorice. V tej koloni so bili štirje kamioni vojakov, štirje oklepni avtomobili in šest motociklov. Tudi ta je zapeljala v zasedo, enote 18. brigade pa so jo napadle in jo prisilile, da se je branila. Ob

prvem mraku so se borci zopet približali vozilom, uničili štiri kamione, osebni avtomobil in dva motocikla. V jurišu, ki so ga vodili člani štaba brigade, je bil med drugimi ranjen tudi politični komisar brigade Dušan Ukmar. Ranjeni komisar ni dovolil, da bi ga odnesli v zaledje. Kričal je še naprej »Na juriš. Naprej, fantje.« V svojih spominih je o tej borbi zapisal:

»Hipoma je bilo okoli mene vse polno borcev.

kom na cestah Vipavske doline.

Sovražnik je tega dne pretrpel hude izgube. Razen sedmih uničenih kamionov, osebnega avtomobila in štirih motociklov sta bila poškodovana še oklepni avtomobil in motocikel. Brigada je uničila šestdeset sovražnikov, zaplenila štiri strojnice s petnajst tisoč naboji in rezervnimi deli za strojnice, šest min za težki minomet ter mnogo druge vojne opreme.

Štab 2. ruskega bataljona 18. SNOUB brigade z funkcionarji v Šempasu 5. maja 1945 pred vrnitvijo v SSSR

Zakričim še bolj kot prej: Tovariši! Juriš! Juriš! Naprej! in spet krenemo. Kamioni gorijo, vse je v dimu, čujejo se kriki: Limuzino odpeljimo! Spet je Jordanova skupina prva. Zopet se odlikuje. Nekdo skoči za volan, tovariši porivajo, okoli so še vedno sikale krogle. Tako so prišli do cestnega jarka, dalje ne gre. Zadnji poskusi, spet ne gre. Zažgi! In že gori.«

Bojišče so osvetljevali goreči kamioni. Sovražniki so se delno razpršili, organizirano se je borila še skupina okoli oklepnih avtomobilov. Bitka je bila pravzaprav končana. Ker te skupine ne bi bilo pametno dalje napadati, je štab brigade ukazal, naj bataljoni poberejo plen in zapustijo bojišče. Ko se je brigada umaknila in že krenila proti Predmeji, je iz Gorice prišla tretja kolona, ki so jo sestavljali sami tanki. Začeli so na slepo streljati proti Čavnu. Seveda niso napravili nobene škode enotam, ki so se vračale utrjene z bogatim plenom po petdnevnih bojih s sovražni-

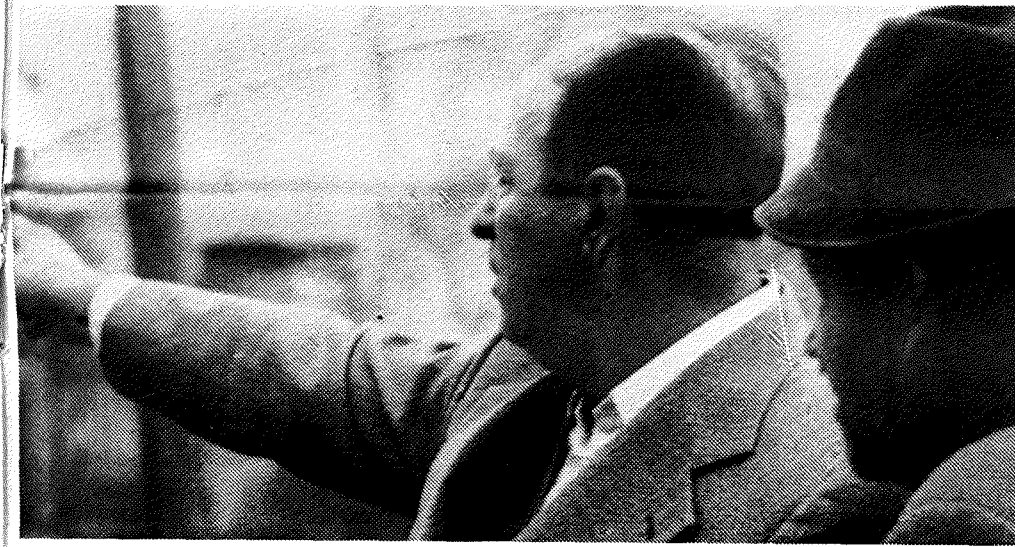
Brigada pa je imela tri padle in štiri ranjene tovariše. V tej akciji so se posebno izkazali politični komisar brigade Dušan Ukmar, komandant 1. bataljona Franc Jordan, politkomisar 1. 3. bataljona Zdravko Bavec, borci Boris, Zilko Mozetič, Pahor in Budna Leban.

Brigado pa je štab 30. divizije za te uspešne napade na sovražni promet na cestah Vipavske doline s posebnim dnevnim poveljem pohvalil, in posebej še posameznike, ki so se odlikovali v teh bojih.

To je bila samo ena izmed številnih akcij in bojov, ki jih je 18. brigada imela v Vipavski dolini in bližini Ajdovščine. Zaradi vseh teh zaslug je občinska skupščina Ajdovščina tudi podelila domičil 18. brigadi, kjer danes mladinska pohodna brigada in enota JLA z njenim imenom nadaljujeta tradicije 18. SNOUB »Bazoviške«.

Franjo Bavec-Branko

Viri: Monografija »Bazoviške brigade«

Miha Petan-Brico (levo) z domačinom na Razborju

še čez dva dni smo bili dodeljeni Bračičevi brigadi.«

Pogovor po razborskih rebreh pa je seveda prinesel še kup podrobnosti, ki sta jih v nekakšnem neredu nametala v zanosu petintrideset let oddaljenega spopada, ki velja za enega najtežjih obeh enot, Brico in Zvone. Lahkotnih nog smo vandrili po jasad, mimo kmetij, bezali iz ljudi iveri spominov, se ustavljali ob znamenjih in prisluhnili času: obronki strmih hribov, globač, hudourniki in skrite stezice so bili pripoved sama zase. Brezštevilni utrinki spominov so se navezovali na tiste vrhove...

Komandant Tomšičeve brigade, Janez Kramarič, je v stiski pridivil do Brica in zahteval, naj z jurišem vrže Nemce v grapo pod Triplatom, ker so se nevarno približali obronku in bi skorajda stegnili vratove čez. Povelje je Brico dobesedno izpolnil, pri tem pa je opazil, da imajo Nemci v grapi nekakšen šotor. Brico je s svojimi šotor uničil in

poved in Brico je prinesel minomet in več kot trideset min. Kramarič sam se je z minometom spravil nad trmoglavca, a zaman: granate niso zadevale v polno, mitraljez pa je nenehno regljal in trgal živce Tomšičevcem in »korošcem«. Okoli trideset min je odfrčalo v prazno, ko je bilo naposled komandantu tretjega bataljona Vzhodnokoroškega odreda, Mihi Petanu-Bricu, vsega tega dovolj in je odločno odklonil, da prepuusti nadaljnji usodi še preostale mine.

»Če ni Nemca zadel s tridesetimi minami, jih tudi s preostalimi ne bi,« se je na široko zasmejal Petan in povedal, da sta se s Kramaričem na ta račun pred leti pošteno pozabavala. No, trmoglavca Nemca so najverjetneje kmalu ukrotili Tomšičevci, saj je mitraljez iz varnega zavetja utihnil.

Trinajstim padlim partizanom, ki so umrli na strmini, na kateri je kot nekakšno orlovsko gnezdo stisnjena vasica Razbor, se je v borbi pridružilo še najst mrtvih tovarišev, ki jih je smrt dolete-

kar ostalo. Spopad na Razborju še traja, vendar ta spopad prinaša dobro, ki se sicer le trudoma prebija na vrhove. Boj je neusmiljen, mnogo jih je že klonilo in odšlo v dolino, mnogo pa jih še vztraja. Danes to niti ni več tako trpko in naporno. Leta 1965. so dobili cesto: zdaj se pripelješ do vasi brez večjih težav. Domala do vsake kmetije so v strma pobočja vsekali dobrodošle rane, ki razen narave nikogar ne bole – gozdne ceste so prepredle kot pajčevina več kot sedemsto metrov visoko pogorje. Leto 1980 bodo Razborčani vpisali v svojo kroniko z velikimi črkami, do kmetij bo pritekla voda iz skupnega vodovoda. Razborski drobljanci, goliči, ki jim nista tuja ne vihar ne trdna volja, se bodo slej ko prej preselili v novo šolo. Staro že podirajo, na njenih temeljih pa bo zrastle novo poslopje, kjer bo učnost vabljivejša, svetlejša in ne bo klopi, ki škripajo in se lomijo, in oken, s katerimi razsaja veter.

Milenko Strašek

POSTOJNA

Borci-železničarji na obisku

Aktiv ZB NOV pri tozdu za promet Postojna in Sežana ter tozdu za transport Postojna je imel tri dni v gosteh borci NOV-železničarje iz vseh republik in pokrajin naše domovine. Organizatorji srečanja so jim razkazali lepote našega podzemnega Krasa in primorsko pokrajino. V Kopru so z navdušenjem poslušali govor tovariša Franca Popita. Ti trije dnevi so potrdili, da vlada med nami še prav tako bratstvo in tovarištvo kot med narodnoosvobodilno vojno. Povabili so nas, da se drugo leto srečamo v Kraljevu in Kragujevcu in si tudi mi ogledamo njihove zgodovinske znamenitosti iz narodnoosvobodilnega boja naših narodov.

I. M.

Udeleženci srečanja borcev železničarjev v Škocjanski jami sredi septembra

SEŽANA

Srečanje vaščanov Velikega Polja

Vasica Veliko Polje je znana mnogim nekdajnim partizanom, tako domačim kakor tudi tistim, ki so potovali skozi po kurirski poti. Leži na robu kraške planote nad Vipavsko dolino. Že pred drugo svetovno vojno je bila vas pod neprestanim pritiskom italijanskih fašistov, ki so mnogo vaščanov zaradi zavednosti zapirali in mučili v zaporih. Mnogo se jih je izselilo v staro Jugoslavijo ali celo v Ameriko in Avstralijo. Med NOV se je vsa vas vključila v narodnoosvobodilno gibanje. Več jih je padlo ali pa umrlo v taboriščih. Največ je žrtvovala družina Škapin. Vsi njeni člani so padli, hčerka Mihaela Škapin pa je bila proglašena za narodno herojino. Njej in vaščanom so na robu vasi postavili spomenik.

Zeljo, da bi se vsi vaščani, ki danes živijo po raznih krajih naše domovine, srečali vsaj enkrat na leto, so že večkrat izpolnili. Tudi letos se je 22. septembra zbralo preko sto udeležencev. Po kratkem pozdravnem govoru so položili venca na spomenik, nato pa obujali spomine.

Zavedamo se, da je naša dolžnost prenašati zgodovinske izkušnje na mladi rod, ki bo tako nadaljeval tradicijo in razvoj kraja.

RADO JELERČIČ

GOZD

Petintrideset let od požiga vasice Gozd

V oktobru 1944 je v Gozdu zagorelo. Zagorelo je pri vseh hišah hkrati. Okupator se je z ognjem maščeval nad prebivalci gorske vasice, ki je bila domala vsa partizanska. Letos se v okviru praznovanja krajevnega praznika Križe spominjamo tega žalostnega dogodka pred toliko leti. Spominjamo se s celotedenskimi prireditvami na športnem in kulturnoprosvetnem področju, pa z delovnimi akcijami, dalje z dosežki na gospodarskem področju in še in še ter končno z akcijo Nič nas ne sme presenetiti. Pobudnik in organizator celotnega praznovanja je ponovno krajevni odbor ZB Križe v sodelovanju z vsemi štirimi krajevnimi skupnostmi ter družbenopolitičnimi in športnimi organizacijami.

V dneh od 22. do 30. septembra so se vrstile najrazličnejše prireditve: rokomet, smučarski skoki, vsi na kolo za zdravo telo, namizni tenis, šahovski turnir, gasilska moka vaja, ob koncu še slavnostna seja in 30. septembra zaključna slovesnost v Gozdu po zaključenem pohodu in vseslovenski akciji Nič nas ne sme presenetiti.

LEON JANŠKOVEC

KOPER

Medregijsko srečanje članov ZRVS

V Žusterni pri Kopru je bilo v soboto, 22. septembra 1979 3. tradicionalno medregijsko srečanje organizacij in članov ZRVS, socialistične mladine in pripadnikov JLA, obalnokraške, severnoprimorske, reškopoljske in notranjskokraške regije, mesta Ljubljana, garnizije JVM iz Pulja, pripadnikov TO in ZSMS Koper, ki je bilo namenjeno dnevu jugoslovanske vojne mornarice in obletnici priključitve Istre in Slovenskega Primorja k matični domovini.

Na otvoritveni slovesnosti v Žusterni je več kot 250 udeležencev srečanja iz osmih regij pozdravil predsednik ZRVS obalnokraške regije, rezervni polkovnik JLA Ivan Puntar-Gubec, slavnostni govornik pa je bil Alojz Ceglar, predsednik skupščine obalne skupnosti Koper, ki je poudaril pomen medregijskega srečanja, ki prispeva k izmenjavi delovnih in revolucionarnih izkušenj ter prenašanju le-teh na mlajše generacije.

Poleg športnih srečanj v štirih disciplinah so se predstavniki udeležencev regij pogovorili s predstavniki družbenopolitičnega življenja in gospodarstva z obale o razmerah in izkušnjah pri svojem delu ter značilnostih razvoja in rasti obalnokraškega območja. Ob tej priložnosti je obalnokraška regija ZRVS izdala tudi informativni bilten, v katerem je predstavila svojo regijo.

Pokrovitelj 3. medregijskega srečanja je bila delovna organizacija Interevropa Koper, ki je najboljše ekipe nagradila s pokali.

Prihodnje leto bo Nova Gorica organizator 4. medregijskega srečanja članov ZRVS.

SILVO KOVAČ

IDRIJA

Praznik občine

Občina Idrija je imela občinski praznik 1. oktobra, v spomin na ustanovitev Vojkove brigade dne 1. oktobra 1943 v Cerknem. Tu se je takrat zbralo okrog petsto fantov in moč, predvsem iz območja sedanje idrijske občine.

Že pred praznikom je bilo več kulturnih in drugih prireditev v počastitev tega praznika. Na dan praznika je bila slavnostna seja skupščine občine Idrija, ki so se je udeležili predstavniki družbenopolitičnega življenja iz idrijske in sosednjih občin, pobratene občine Mojkovac v SR Črni gori ter občine Labin v Istri, s katero je pobratena mladina, predstavniki domicilnih enot NOV in delegati vseh treh zborov. Slavnostni govornik je bil Viktor Podobnik, sekretar komiteja občinske konference ZKS Idrija.

Na seji so podelili enajstim občanom in društvom plakete, Pirnatove in denarne nagrade.

JANEZ JERAM

BLEJSKA DOBRAVA

Fašistični zločin pred petdesetimi leti

Morda je le prav, če se ob petdesetletnici smrti Vladimirja Gortana spomnimo dogodka, ki je globoko odjeknil med našimi primorskimi rojaki, ki so dolga leta trpeli pod fašističnim nasiljem. Globoko pa je ta dogodek odjeknil tudi po vsej Jugoslaviji in tudi v drugih državah, saj je bil to eden prvih primerov smrtnih obsodb nad našimi rojaki.

Dne 16. oktobra leta 1929 je zasedalo v Puli posebno fašistično sodišče iz Rima, ki je sodilo petim mladim Hrvatim iz Berama pri Pazinu. Dolžili so jih protifašističnega in protidržavnega delovanja. Dolžili so jih, da so ob državnozbornih volitvah, ki so bile 24. marca istega leta, streljali v zrak, da bi tako preplašili volilce in jih odgnali z volišča. Znano je, kako so se te volitve izvajale, glasovalo se je le za ali proti fašizmu (Si o no). Slovenci in Hrvatje, ki smo imeli v prvih letih po prvi svetovni vojni, to je po priključitvi Primorskih krajev k Italiji, še svoje predstavnike v rimskem parlamentu, smo to pravico kaj kmalu izgubili. Fašizem nas je oropal vseh narodnostnih pravic.

Obsojeni so bili: Vladimir Gortan na smrt, njegov brat Živko in Viktor Bačac, Dušan Ladavac, Alojz Ladavac pa na zaporne kazni po 30 let. Vladimir Gortan je bil že naslednji dan ustreljen.

Dan ali dva pred ustrelitvijo Gortana so se domala vse vojaške postojanke v obmejnih krajih na Primorskem izpraznile. Vojaštvo je odšlo na mejo in se šele po nekaj dneh vrnilo. Nek sototenente je nekomu v Tolminu dejal, da je bila nevarnost udara jugoslovanske čete čez mejjo, Res je bilo opaziti med vojaštvom veliko vznemirjenje, čeprav, kot vemo, stara Jugoslavija niti malo ni bila pripravljena na to.

SREČKO ŠORLI

Ob petintridesetletnici usta prekomorskih enot

Odpor na ne

Pri iskanju podatkov v dokumentih in knjigah, ki opisujejo dogajanja v minuli vojni, kdaj in na podlagi kakega ukrepa se je rodilo letalstvo NOV Jugoslavije, zasledimo prvi korak v naredbi, ki jo je objavil VŠ NOV Jugoslavije, dne 14. oktobra 1943. S tem aktom je bila določena ustanovitev Prve letalske baze, ki je imela nalogo urediti letališča in zbrati letalsko osebje bivšega jugoslovanskega letalstva. To je bil temeljni kamen, okrog katerega se je začelo razvijati novo letalstvo v minuli vojni.

Omeniti pa moramo, da smo imeli partizani tudi pred tem datumom nekatera svoja letala. Tako je preletel 21. maja 1942 iz Banjaluke v Prijedor pilot Franjo Kluz, istega dne pa mu je sledil tudi pilot Rudi Čajevec z letalskim mehanikom Mišom Ja-

vezniška pomoč. Potrebna so bila letala, oprema, razen material, šolanje pilotov in ostalega letalskega osebja, itd. Prve razgovore o zavezniški pomoči je vodila naša vojna misija decembra 1943 s tedanjim polkovnikom Vladimirjem Velebitom na čelu. Do podpisa pogodbe o šolanju letalskega osebja in oblikovanju prvih eskadrilj je prišlo šele 12. marca 1944 v Vrhovnem štabu, ki je bil tedaj v Drvarju. Dne 29. marca 1944 je bila omenjena pogodba dopolnjena in si je VŠ NOVJ pridržal pravico odpoklicati letalce, ko bo to potrebno.

Toda vrniti se moram na začetek omenjene naredbe, z dne 14. 10. 1943, in na kratko opisati delovanje Prve letalske baze, ki je v začetku imela svoj sedež v Livnu. Letalska baza je pričela takoj zbirati letalce iz vseh dosegljivih območij Jugoslavije. Zaradi močne nemške ofenzive

Skupina pilotov 1. lovske eskadrilje, slikana pred letalom Spitfire V na otoku Visu, decembra 1944 po smrti komandirja eskadrilje majorja Protića, ki je padel 19. 12. 1944. Takrat je komandir eskadrilje postal Hinko Šoić.

zbecem. Prvo borbena akcija so imenovani izvršili 4. junija 1942. Tedaj je bilo letalo Rudija Čajeveca zadeto in pilot je bil ranjen. Spustil se je z letalom na neosvobodeno ozemlje, kjer so ga ustaši obkolili. Po kratki borbi si je Rudi Čajevec z zadnjim nabojem vzel življenje. Miša Jazbeca so ustaši ujeli, pripeljali so ga v Zagreb, kjer so ga strahovito mučili in nato ubili. Franjo Kluz je napravil zadnjo akcijo 4. julija 1942, dva dni kasneje je njegovo v nekem gozdu skrito letalo izsledil nemški pilot in ga zažgal. Delovanje teh dveh letal ni bilo glede na dosežene uspehe kaj posebno pomembno, bilo pa je zelo velikega moralnega pomena za nadaljnji razvoj partizanske vojske. Pilot Kluz je nadaljeval borbo proti fašizmu v naši Prvi lovske eskadrilji in je padel 14. septembra 1944 pri Omišu. V spomin na prvi prelet pilota Franja Kluzja iz Banjaluke v Prijedor 21. maja 1942 praznujemo dan letalstva in protiletalske obrambe JLA. K razvoju našega letalstva je pripomogla tudi za-

je bil dotok letalcev povsem skromen. Do pričetka decembra 1943 se je zbralo nekaj nad 60 letalcev, največ iz Bosne, Dalmacije in Hrvatske.

V tem času je odpotovala iz Slovenije prva skupina 32 letalcev, namenjenih v Livno. Prva letalska baza je pretrpela takoj na začetku dva huda udara. Dne 27. novembra 1943 je nemško letalo napadlo naš bombnik Do-17 v trenutku, ko je bil pripravljen za polet v Italijo. V letalu je že bila naša prva vojna misija, ki jo je vodil Ivo Lola Ribar. V delegaciji so bili še dr. Vladimir Velebit, polkovnik Miloje Milojević in še drugi. Pri tem napadu je padel Ivo Lola Ribar, politični komisar letalske baze Sava Kerković, dva višja britanska oficirja in še trije drugi borci. Letalo je popolnoma zgorelo. Dne 6. decembra 1943 so Nemci, ki so jih vodili četniki, nenadoma prišli iz nepričakovane smeri. Z motoriziranimi enotami so obkolili mesto. Pri tem napadu je padlo 23 letalcev. Prej omenjeni letalci iz Slo-

Novitve letalskih

bu

venije, ki so bili v začetku namenjeni v Livno, so se zaradi izgube Livna preusmerili na dalmatinsko obalo in so se pridružili razbiti skupini iz Livna. Preko Trogirja, Hvara in Visa so prispeli v Italijo, kjer je število letalcev naraslo na 250. Razen letalcev, ki so služili v nekdanji jugoslovanski vojski, so se pridružili tudi primorski Slovenci, ki so bili prej v italijanskem letalstvu ali pa v internaciji, zaporih in podobno. V Carovignu pri Brindisu so ustanovili svojo pilotsko, izvidniško in mehanično šolo, kjer so obnavljali znanje iz letalstva. Iz Carovigna je odpotovala v Afriko skupina 255 letalcev. V Afriki so se naši letalci zbirali na letališču Benina pri Bengaziju. Kot prva je tja prispela skupina okrog 300 letalcev iz Kasfareeta, ki je že 1. decembra 1943 organizirala upor in ustanovila prvo enoto NOV Jugoslavije v Afriki. Iz teh

istrskih Hrvatov, ki so se že na Siciliji julija in avgusta 1943 opredelili za NOV Jugoslavije, ustanovili so svoje partizanske enote, toda zavezniki so jih namesto v Jugoslavijo odpeljali v severno Afriko (predvsem v Alžirijo), kjer so nadaljevali narodnoosvobodilni boj, in so prispeli na jugoslovanska bojišča na odločno zahtevo VŠ NOV Jugoslavije in tovariša Tita leta 1944. V jeseni 1944 je bilo 1600 letalcev iz Alžirije (Maison Blanche) poslanih čez Črno goro, Sandžak na Sremsko fronto kot dopolnitev novoustanovljenih letalskih enot, ki so jih naši prevzeli od Rdeče armade. Tako so se primorski Slovenci in istrski Hrvati znašli v 11. lovski in 42. jurišni diviziji ter v 9. oblastni bazi in so prispevali svoj delež za osvoboditev domovine.

V začetku maja 1945 je prišel iz Sovjetske zveze lovski polk. Sestavljali so ga naši

Petintridesetletnica ustanovitve mornariških odredov 9. korpusa

Slovenski mornarji

Jugoslovanska mornarica je zrasla iz narodnoosvobodilnega boja jugoslovanskih narodov na jadranski obali med Sočo in Bojano. Pod vodstvom KPJ s tovarišem Titom na čelu so se jugoslovanski pomorščaki, predvsem ribiči, mornarji in delovni ljudje z morske obale in otokov, odločno in hrabro urpli okupatorju tudi na Jadranskem morju, kjer so ga napadli in tolkli ter končno premagali.

Potem ko so v bojih na kopnem zrasle partizanske brigade in divizije, je v Biokovskem primorju iz čolnov in ladij, ki so jih oborožili s puškami in mitraljezi, zrastel prvi mornariški odred. Ta odred je že leta 1942 imel mornariški značaj. Napadal je okupatorja na morju in mu pokazal, da se je začela partizanska, osvobodilna vojna tudi na obrežnem morju Jugoslavije.

Ob kapitulaciji Italije so se iz mornariških partizanskih enot in flotilj, ki so se oblikovale na osvobojenih otočjih jugoslovanske obale, razvile regionalne mornarice v Hrvatskem primorju in v severni, srednji ter južni Dalmaciji. Le-te so čuvala in branile svoja osvobodjena morska območja na obali med Reko in Dubrovnikom. Kmalu po kapitulaciji Italije je Vrhovni štab združil regionalne mornarice v enotno mornarico NOVJ, ki je na osrednjem

skega primorja.

Čim bolj so se bližali odločujoči udarci nacistični Nemčiji, tem več pogojev je nastajalo za ustvarjanje mornariških odredov in skupin, obveščevalnih točk v neposredni bližini sovražnih mornariških glavnih oporišč na Jadranu, torej na slovenski obali od Tržiča do Dragonje, v neposredni bližini Trsta.

Mornariška skupina pri 9. korpusu NOV Jugoslavije se je osnovala z nalogo, da organizira manjše mornariške udarne skupine na obali označenega sektorja, iz katerih naj bi se razvili odredi. Istočasno je bila njena naloga zbirati obveščevalne podatke o vsej obali, posebno pa v Trstu in ostalih manjših središčih sovražnikovih oporišč in komand na obali.

Iz prvih začetkov 20. septembra 1944 se je razvila mornariška skupina pri 9. korpusu, sestavljena izključno iz Slovencev, v dva moč-

na tem terenu za narodnoosvobodilno gibanje, vključujoč tudi napredne italijanske ljudske množice, predvsem delavce iz Izole.

V noči 14. aprila 1945 je mornariški odred napadel Izolo, razorožil italijanske vojake, skupine esesovcev in četo fašistične milice. Z zaplenjenim orožjem je oborožil svoje borbe in z neprestanim patroliranjem blokiral vsa oporišča na obali slovenske Istre. Dne 28. aprila 1945 pa je četa »Mornariškega odreda Koper« prišla v Izolo, nagnala fašiste in osvobodila mesto ob velikih manifestacijah borcev in prebivalstva.

Hitro prodiranje enot 4. armade proti zahodni obali Istre in Trstu kot tudi napredovanje mornariških enot proti Pulju je omogočilo, da je »Mornariški odred Koper« hitro obvladal sovražnika na svojem območju. Dne 30. aprila 1945 je bila osvoboje-

dolgih stoletjih suženjstva in borbe za naše morje je Slovenec, mornar Titove mornarice zaplul po osvobojenem slovenskem morju.

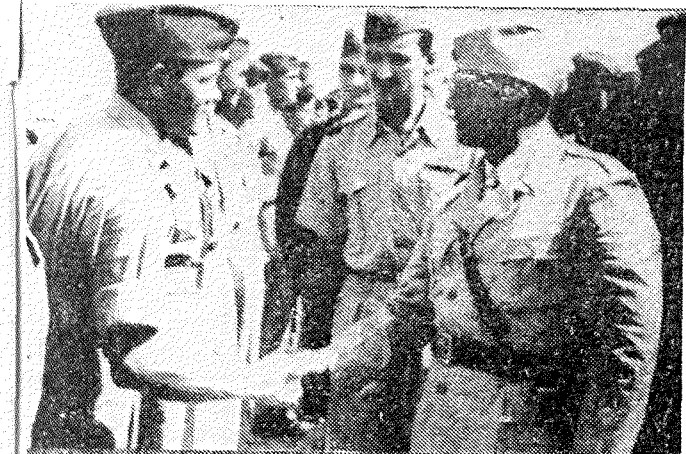
P.Č.8 je bil prvi izmed zavezniških čolnov, ki je priplul v Trst. Dne 2. maja 1945 je mornariška skupina prispela v Trst, zasedla mornariške ustanove in s pomočjo štaba mornarice NOVJ oblikovala »Pomorsko obalno komando - Trst« z območje od Tržiča do Novega grada.

Dan prihoda slavne jugoslovanske armade in enot jugoslovanske vojne mornarice v Trst in Slovensko primorje je bil najbolj radosten dan v zgodovini vseh Slovencev. Solze ponosa in sreče v očeh Tržičanov in primorskih Slovencev so spremljale našo armado in mornarico-osvoboditeljico. V osvobodilni vojni so ladje mornarice NOVJ rešile po morju 16.000 ranjenec in 35.000 beguncev. Vzdušje jadranske obale in preko Jadrana pa so prepeljali skupaj z ranjenci in bugunci več kot 600.000 ljudi. Motorne jadrnice in tovorne ladje so prepeljale v bazo Vis in pozneje pristanišča in luke na osvobojeni jugoslovanski obali, kjer je bila v Biogradu na moru tudi baza NOV Slovenije, kar 61.000 ton tovora vojaške pomoči. Nemška mornarica je ob sodelovanju s svojim letalstvom potopila ali ujela 43 jugoslovanskih motornih jadrnic, čolnov in oboroženih ladij, 40 podobnih ladij pa je poškodovala. Na drugi strani pa je mornarica NOVJ kar sto petnajstkrat napadla Nemce na otokih in na morju in pri tem ujela 57 nemških ladij, čolnov in drugih plovilnih objektov ter jih 12 uničila ali potopila.

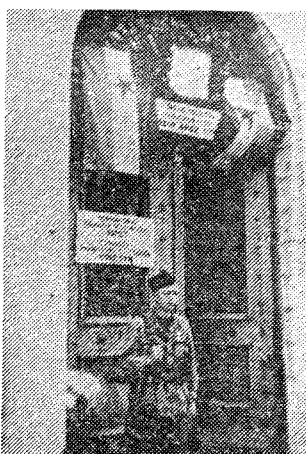
V vseh bojih z Nemci na morju, obali in otokih je mornarica NOVJ izgubila 920 borcev-mornarjev. Imela je 240 padlih, 400 ranjenih in 280 pogrešanih. Mornarji NOVJ pa so prizadejali Nemcem 627 mrtvih in 3159 ujetih mornarjev in vojakov.

Vojna ni prizanesla obali in obalnemu morju, saj ju je tako rekoč onesposobila za pomorsko življenje. Slovenski pomorščaki in pomorski strokovnjaki, ki so se med osvobodilnem bojem na Jadranu izurili za pomorske aktivnosti na ladjah vojne in trgovske mornarice, v pristaniščih, luških kapitanijah, v tehničnih delavnicah in ladjedelnicah, v štabih plovilnih enot, pri pouku iz pomorstva ter v upravi pomorskega prometa, niso imeli časa, da bi slavili svojo zmago. Skupaj z drugimi jugoslovanskimi pomorščaki iz boja so dali svoje moči in sposobnosti za obnovu pomorstva na razpolago osvobojeni Jugoslaviji.

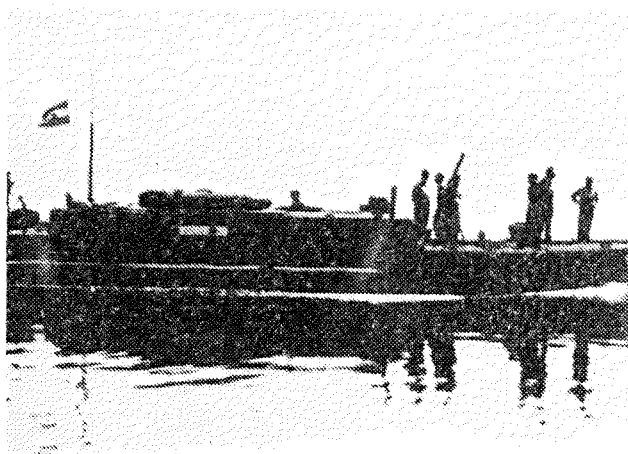
Albert Klun

Ob paradi prekomorskih enot NOVJ na Visu (septembra 1944) je vrhovni komandant maršal Tito prisrčno segel v roko tudi prekomorcu Cirilu Sotlerju iz Senožeč.

Pomorska obalna komanda Trst v Trstu 2. 5. 1945

Patruljni čoln »PČ-8« - »Udarnik«. Prva zavezniška ladja, ki je priplula v osvobodjeni Trst 5. maja ob 15. uri.

dveh skupin sta bili oblikovani 1. in 2. letalska eskadrilja NOVJ. Tudi iz Alžirije se je priključila eskadriljam skupina 118 letalcev, mehanikov in radistov. Prva eskadrilja je bila sestavljena na letališču Benina 22. aprila 1944 in je imela 16 letal znamke Spitfire. Že 1. julija 1944 je bila ustanovljena 2. eskadrilja, ki je imela 16 letal znamke Hurricane. Obe eskadrilji sta delovali v sestavi britanskega letalstva, toda bojevali sta se na jugoslovanskem ozemlju od Trsta do Črne gore in od reke Save do Jadranskega morja. Skupaj so opravili 2180 borbениh poletov in 593 bojnih nalog. Po vojni so iz eskadrilj, ki so prišle iz Afrike, ustanovili Prvi lovski polk.

Na otoku Visu so že julija 1944 ustanovili eskadriljo za zvezo VŠ NOVJ, ki je imela 10 letal in je opravila 1294 poletov ter prepeljala 355 voditeljev in drugega osebja.

V zavezniških taboriščih v Alžiriji, Maroku in Tuniziji je bilo v jeseni 1943. leta 4000 primorskih Slovencev in

ljudje, ki so bili iz domovine preko Afrike poslani na šolanje v SZ, med njimi je bilo veliko mladincev iz Slovenije. Tudi v 4. prekomorski brigadi, ki je v času NOV delovala v bazah NOVJ v južni Italiji, je v svoji sestavi imela posebno »letalsko« četo, ki je spremljala številna zavezniška letala, ko so nad našo domovino odmetavala zavezniško pomoč NOVJ. V Sloveniji smo imeli med NOV številna zasilno usposobljena letališča za evakuacijo težjih ranjencev in pa za sprejem zavezniške pomoči.

Letalcev prekomorcev je bilo 2211 (v Prvi letalski bazi 104, v Prvi lovski eskadrilji 292, v Drugi lovski eskadrilji 223, med letalci v raznih enotah RAF 100, v brigadi letalcev iz Alžirije 1235 letalcev in iz Blide 257 letalcev). Tako so letalske enote, ustanovljene na severu Jugoslavije, sestavljale skupaj z letalci prekomorci jedro novega povojnega jugoslovanskega letalstva.

Albert Klun

delu jugoslovanske obale skupaj z 8. korpusom branila obale in otoke pred nemškim sovražnikom ter zagotovila po morju zveze z zahodnimi zavezniki pri čemer je posebno vlogo odigral otok Vis.

V začetku zime 1943/44 so začeli prihajati pomorščaki iz cele Jugoslavije na Vis. Med prvimi so bili oni iz Slovenije in prekomorskih brigad ter iz enot v južni Italiji in Afrike. V mornarico NOVJ je stopilo več sto slovenskih mornarjev.

Vrhovni komandant NOV in POJ je ukazal v začetku septembra 1944. leta 8. korpusu in mornarici NOVJ, naj osvobodita Dalmacijo in njene otoke ter naj se pripravita na osvobodilni pohod na Istro, Slovensko primorje in Trst. Mornarici pa je še posebej dal ukaz, naj v zaledju sovražnikovih enot ustanovi s pomočjo 9. korpusa iz mornarjev v enotah NOV Slovenije mornariško skupino, ki naj bi v času osvobajanja Istre in Slovenskega primorja prevzela pomorsko oblast v Trstu in na obali sloven-

na mornariška odreda; štab mornariške skupine je bil neposredno pri 9. korpusu. Prvi mornariški odred je bil vključen kot operativna enota v sestavi 30. divizije, drugi odred »Mornariški odred Koper« je opravljal samostojne akcije na terenu, zlasti na sektorju Mirna - Trst, torej v predelu slovenske in deloma hrvatske Istre.

Prvi mornariški odred v sestavi 30. divizije se je neprestano boril s ostalimi enotami divizije s sovražnikom, posebno z Nemci in četniki, ki so po osvoboditvi Srbije prenesli svoje zločinske delovanje na območje Slovenskega primorja. Ta Mornariški odred se je posebno odlikoval pri zadnji sovražnikovi ofenzivi, ko je bil razbit večji in poslednji poskus nacistov in njihovih pomagačev, da uničijo narodnoosvobodilne sile v zahodni Sloveniji.

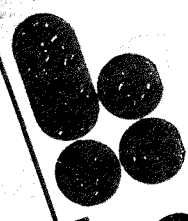
Drugi mornariški odred »Mornariški odred Koper« je po pripravi v jeseni in pozimi leta 1944 lotil v prvih dneh pomladi leta 1945 začel z množično mobilizacijo v Istri in ohrabil vse ljudstvo

na vsa obala od Kopra do Dragonje, v hrvatskem delu Istre pa vsa obala razen utrjenega sovražnega garnizona na Savudrijskem rtiču, ki se je predal po nekaj dnevih enotam 4. armade.

Pri osvoboditvi zahodne slovenske Istre je bilo ujetih preko 300 fašistov in Nemcev, zaplenjena 2 borbena čolna, 3 živi torpeti, ena oborožena ladja »Acijuga« in ujeta nemška posadka. Razen tega je bila pri teh akcijah zaplenjena precejšnja količina orožja, streliva in ostalega vojnega materiala.

V tem času, tj. 1. maja 1945, so enote 4. armade osvobajale Trst, ki je bil še istega dne po težkih in ogorčenih borbah osvobojen. Že 30. aprila 1945 je bila osvobojena vsa obala Slovenskega primorja od Trsta do Soče, ki so jo osvobodile enote 9. korpusa.

Prvega maja zjutraj je prvi motorni čoln »Mornariškega odreda Koper« z našimi borci mornarji razvil našo zastavo s peterokrako zvezdo in opravil patrolno vožnjo Izola-Koper in nazaj. Prvič po

belinka
tovarna kemičnih izdelkov
ljubljana pp. 5-1

beli

SPECIAL PERBORAT

BELI je odličen dodatek pralnemu sredstvu pri ročnem in strojnem pranju. Razvija aktivni kisik, ki beli, osvežuje obstojne barve in ne poškoduje tkanin. Navodilo za uporabo: pri ročnem pranju dodajte na vsakih 10 l vode, ki že vsebuje milo ali detergent, eno žlico BELI in kuhajte vsaj 15 minut. Pri strojnem pranju dodajte vsaki merici pralnega praška 1 žlico BELI. Najboljši učinek boste dosegli pri temperaturi nad 60° C. Po pranju z BELI si sperite roke v čisti vodi. Hranite na suhem.

**GRADBENO
PODJETJE
BEŽIGRAD**

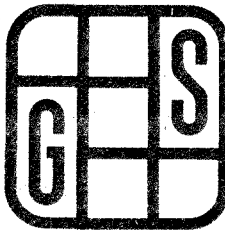
LJUBLJANA · POOMILŠČAKOVA 24

TELEFONI
TOZO I 317 848
TOZO II 313 144
TOZO III 313 427
TOZO IV 341 977
DSSS 313 281

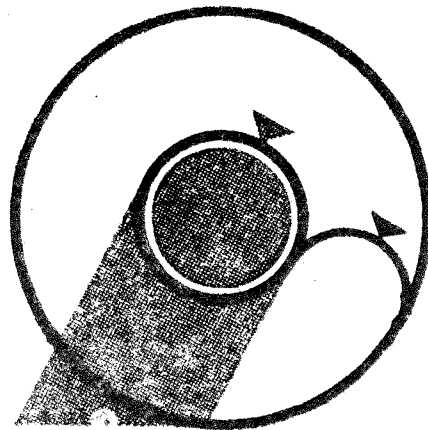
**opravlja visoke in nizke
gradnje.**

XII. MEDNARODNI SEJEM OPREME

OD 12. DO 21. OKTOBRA 1979

Sejemska prireditev je namenjena opremljanju človekove bivalne okolice. To je kajpak širok pojem, ki ga označuje opremljanje hiš oz. stanovanj, poslovnih prostorov, trgovin, gostinskih lokalov, hotelov, uradov, proizvodnih in drugih javnih prostorov, skratka, kjer človek dela in živi. Namen takšne sejemske naravnosti se zrcali v vplivu razstavljalcev na obiskovalce v kulturnejšem opremljanju človekovih delovnih in bivalnih prostorov, pri čemer si je sejem že utril velik ugled z nudenjem neposrednega stika kupcev opreme in njenih proizvajalcev.

indov
export-import
industrija
ovitkov
ljubljana

poljanska 95
indov
31103, 316 032
31601, 316 032
TRGOČIŠČE L.J.
30101, 301 13027

NARAVNA ČREVA IN UMETNI OVITKI VSEH VRST

INDOV samopostrežna trgovina

Ljubljana, Poljanska 95

Vse za koline:

čreva dišave mesarski pripomočki

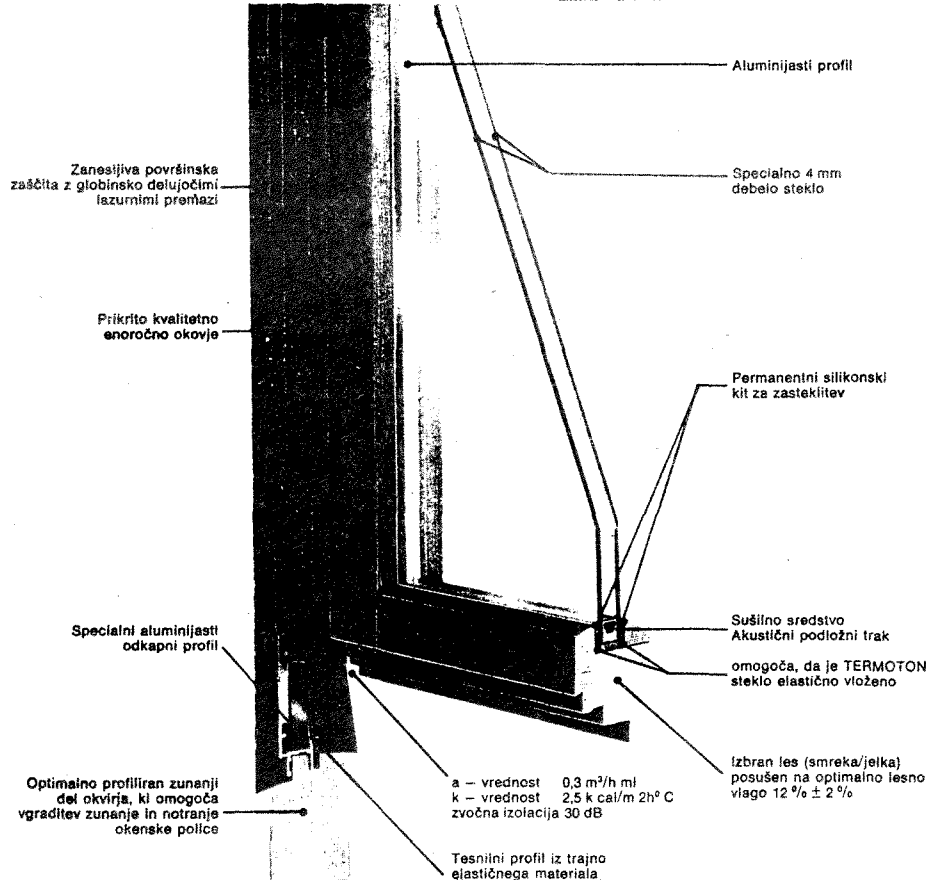
Strokovni nasveti!

JELOVICA

LESNA INDUSTRIJA, ŠKOFJA LOKA, KIDRIČEVA 58, TELEFON: (064) 61-361

NOVI PROGRAM OKEN IN BALKONSKIH VRAT JELOBOR 78 S TERMO- IZOLACIJSKIM STEKLOM **termoton**

Nadležni mrlič

Prebivalci občine Predappio zahtevajo odstranitev posmrtnih ostankov Mussolinija

Romagna s pokrajinama Forlì in Ravenna je domovina vrste velikih mož in borcev za napredek. Prebivalci so svobodoljubni ljudje, ki so se znali z orožjem upirati fašističnim tolpom že v dvajsetih letih in še močneje od leta 1943 dalje. V njihovih partizanskih brigadah so se bojevali se-

danji predsednik Zveze partizanov Boldrini, Benigno Zaccagnini, Luciano Lama in tudi številni Jugoslovani. Toda revolucionarna Romagna je dala kljub takšni tradiciji tudi Benita Mussolinija.

Kakšen konec je dočakal, je znano: ustrelili so ga pri Comu in nato obesili truplo na bencinski črpalki v Milanu. Možgane so mu pobrali zdravniki, truplo pa so zakopali dominikanci v svojem samostanu; papež Pij XII. mu je namreč bil hvalen za konkordat in zatiranje rdeče nevarnosti. Leta 1957 so ga prenesli na pokopališče v Predappiu po posredovanju krščanskodemokratskega predsednika vlade Adoneja Zolija, ki je bil doma iz istega kraja.

Občina Predappio šteje 6000 prebivalcev. Od osvoboditve naprej jo upravljajo komunisti in socialisti. Ti so pred kratkim izglasovali sklep, da se bodo znebili posmrtnih ostankov sovaščana, čigar ime bo ostalo zapisano v zgodovini kot pojem uzakonjenega nasilja nad človeštvom. Velika večina občanov zahteva, da organi oblasti preprečijo vsakdanje manifestacije starih in novih fašistov, ki prihajajo na grob z vseh koncev Italije, Zahodne Nemčije in Francije. »Tudi po

tisoč na dan jih je videti,« pravi pokopališki čuvaj, in vsaj polovica med njimi je tujcev. Doselej jih je bilo že 6 milijonov. Te dni je začela krožiti tudi govorica, da namerava črna internacionala zgraditi na območju občine nekakšen fašistični Lourdes, za katerega bi prispevali denar nemški mogotci, med njimi pa je baje glavni podpornik bavarski politik Franz Joseph Strauss. Občane najhuje motijo nostalgčni govori ob grobu in v restavracijah ter vedenje obiskovalcev. Histerične fašistke rišejo po stenah stranišč ob pokopališču črna srca z napisi: »Mojemu ljubemu duceju«. Med spominki, ki jih kupujejo, je tudi reprodukcija dvajsetlirskega zlatnika iz »dobrih starih časov« (iz 1923. leta) z Mussolinijevim izrekom: »Bolje en dan po levje kot sto let po ovčje«.

Občina zahteva, da ji pristojni politični forumi v Rimu dovolijo prenos nadležnih posmrtnih ostankov na pokopališče v Gaeti, kjer so pokopavali na smrt obsojene vojaške osebe. Edini, ki se temu upirajo, so neofašisti. Njihov vodja Almirante bo protestiral nič manj kot v imenu demokracije.

Polde Vrbovšek

Iz Rawensbrücka v Bergen-Belsen

Ani Videnškovi v spomin

»Požgano in uničeno je taborišče Bergen-Belsen, ostali so samo grobovi, ki jih ogenj ni mogel zbrisati z zemlje in ne iz našega spomina.«

Tako je napisala mami Videnškova, kakor smo ji vsi rekli, v svojih spominih na zadnji udarec, ki ji ga je prizadejal okupator, ko jo je iz Rawensbrücka odvedel v še hujše taborišče Bergen-Belsen, od koder se jih je od 30 odpeljanih Slovenk vrnilo samo pet.

V mesecu aprilu 1979 pa je tudi ona tiho in skromno, kot je bilo vse njeno življenje, odšla od nas. Vedno se me spominjale njene tihe požrtvovalnosti in plemenitosti in tudi smrt je ne bo izbrisala iz našega spomina.

Tovarišice iz Rawensbrücka

Kaj nam je všeč in kaj želimo

Naš tovariš med nami

Od časa do časa začetim potrebo po pisanju, in takrat moram vreči na papir, kar se mi nabira v glavi.

Najprej nekaj misli o našem listu TV-15. Njegova naročnica in redna bralka sem že od vsega začetka, oziroma že od njegovega predhodnika, Invalidskega lista. Zasledujem njegov napredek, izboljšanja... Veseljem opažam, da se zadnje čase uredništvo tudi kadrovsko krepi. Poleg odgovornega imate sedaj še glavnega urednika, lektorja in novega novinarja. Pojalo se je nekaj novih stalnih in več občasnih dobrih delavcev. To vsekakor vpliva na kvaliteto lista. Tudi tehnična ureditev mi je všeč.

Spremljam tudi predloge in protipredloge posameznikov o umestnosti naziva TV-15 in morebitni zamenjavi naslova. Pridružujem se tistim, ki predlagajo, da naj bi bil poudarek na sedanjem podnaslovu Naš tovariš, ker je ta list res naš tovariš. Kaže, da nekatere moti, ker je to ime nosila revija, ki so jo pred leti ukinili. Zakaj pa je pravzaprav bila ukinjena? Zato, da so lahko kmalu zatem začeli izhajati novi tedniki z novimi imeni: Teleks, Stop, Arena (same tujke). Naše lepo ime »tovariš« pa naj bi šlo v pozabo!

O reklamah ne bi izgubljala besed, ker vem, da

motijo večino bralcev. Vem pa tudi, da so nujno zlo, če si hoče list zagotoviti potrebna denarna sredstva. Čas pa bi že bil, da se tudi našemu glasilu zagotovi kakšen stalni vir financiranja.

Sam koncept lista pa naj le ostane takšen, kot je – naš, borčevski. Vsak izmed nas naj najde v njem nekaj, kar ga še posebej zanima; pa naj bodo to navodila za uveljavljanje borčevskih pravic, obvestila o tovariških srečanjih domicilnih enot, napotila za delo v splošnem ljudskem odporu ali le v nekrologu o umrlem soborcu.

Naj vas ne zavede, da bi v želji pridobiti mlajše bralce, preveč preusmerili vsebino. Le če bo vsebinsko bogat, pester in zanimiv bo tudi mladina segala po njem. In tematika NOV je lahko napisana tako!

Še naprej naj TV-15 objavlja čim več spominov še živečih borcev in tako pripomore k ohranjanju teh pristnih pričevanj. Občasne polemike zaradi napačnih podatkov ali različne razlage posameznih dogodkov iz NOV ne bi smele biti povod za prerekanja in užaljenost, pač pa vzpodbuda, da se oglasijo še drugi in osvetlijo resnico. Vsaka izjava, vsak podatek bo lahko zgodovinarjem dragocen pripomoček.

Morda mi bo kdo očital lokalpatriotizem, vendar se mi zdi, da je v našem glasilu Primorska oziroma ožja Goriška zapostavljena. Zelo redko je od tu kakšen daljši zapis. Le s krajšimi novicami iz naših krajev smo prisotni. Želela pa bi vsaj od časa do časa zaslediti med vrsticami tudi kakega znanega borca NOV, aktivista OF ali predvojnega protifašista iz naših krajev v rubriki »Podobe naših ljudi« ali »Pogovori«. Na žalost jih najdem le na strani »Imeli smo ljudi«, ki je vedno bolj gosto napolnjena.

Cvetka Mrak
c. 15. septembra 3

Nova Gorica

Zgodovinske podatke je treba preverjati

Dva različna napisa na spomenikih komandantu Milenku Kneževiču

Komandanta 8. SNOUB brigade Mirka Bračiča Milenka Kneževiča, rojaka iz Bosne, se borci njegove brigade, aktivisti, kurirji in prebivalci raznih krajev po Štajerski spominjajo kot borca-junaka.

Komandant Milenko je bil ranjen v Draži vasi pri Slovenskih Konjicah. Že naslednjega dne je umrl. Bilo je to ob koncu aprila 1945 na Tolstem vrhu v Pustovi viničariji. Čez dva dni so ga bolničarji iz bolnišnice Zima pokopali na pokopališču v Špitaliču pri Slovenskih Konjicah.

V viničariji, kjer je umrl, so mu postavili spominsko ploščo, obenem spominja nanj spomenik na pokopališču v Špitaliču, na katerem piše: »Komandant 13. SNOUB Mirka Bračiča, Milenko Kneževič, rojak iz

Bosne, padel za skupno svobodo 1945. Hvala velikemu junaku.«

Presenetil pa me je drugačen napis na spomeniku v Žiškem samostanu: »V borbi proti fašizmu in reakciji je 25. 4. 1945 v tem kraju padel komandant 13. brigade Milenko Kneževič in 24 borcev njegove brigade. Njihova junaška smrt nam je svetel zgled ljubezni do domovine.«

To pa ni resnica, saj tistih 25 borcev ni padlo skupaj s komandantom Milenom, ampak so padli v decembru leta 1944 na Slemenah in Straži. Bili so borci Šercerjeve in Bračičeve brigade. Po osvoboditvi so jih iz raztresenih grobov pokopali v skupnem grobu v Žiškem samostanu.

Ko preberemo oba napisa, smo v precepu: ali je Milenka zadel nemški ostrostrelec ali je padel skupaj s svojimi borci. Napako bi morali odpraviti, to dolgujemo zgodovini in velikemu junaku Milenku Kneževiču.

Adolf Adamič-Jaroslav
Trzin, Bergantova 2, Mengeš

Srce nas je zbolelo

Odmev na članek Kako borec more ali ne more na zdravljenje v 38. številki TV-15

Ko smo 27. septembra prebrali v našem tovarišu TV-15 v rubriki Utrinki in odmevi članek z naslovom Kako borec more ali ne more na zdravljenje, skoraj nismo mogli doumeti vsebine. Srce nas je zbolelo. Samo od sebe se je vsililo vprašanje: Kako je mogoče, da partizanski borec od pomladi 1942, ki je obenem invalid s kupom drugih težav, ni dobil takojšnjega odobrenja za zdravljenje, zlasti še od zdravstvene ustanove za zdravljenje v toplicah. Saj tak bolnik menda že sam po sebi dovolj zgovorno dokazuje, da potrebuje nujno zdravstveno nego in pomoč, ne pa da postane žrtev birokratizma.

In da je mera še bolj polna, je šel v skrajni sili s svojo ženo, vojaško vojno invalidko, v toplice, seveda na svoje stroške. Upajmo, da bodo ob odločnih smernicah – kako je treba skrbeti za borce – pristojne oblasti vsaj sedaj našle način in prizadetemu povrnilo stroške za zdravljenje v toplicah. Če pa je potreben nadaljnje zdravstvene nege, naj bi mu brez dolgih uradnih procedur omogočile zdravljenje. Mislimo, da si je to zaslužil kot človek-borec, ki je najtežja vojna leta nosil na svojih plečih, ramo ob rami z drugimi tovariši.

Angela Prijatelj
Marija Bizjak
Koper

PRAVNA POSVETOVALNICA PRAV

Piše: Alojz Zidar

Že meseca junija je prišel v Ilirsko Bistrico Vinko Brozina in o tem obvestil Josipa Zidarja-Jadrana in Antona Dolgana-Branka. Po prvih stikih, ki so jih dobili s Črniem, članom komiteja KP na Reki, sta Josip Zidar in Anton Dolgan sklicala po več krajih sestanke in razlagala članom TIGR namen borbe, ki jo vodi KP Jugoslavije. Tu je bilo sklenjeno, da se TIGR vključi v NOG pod vodstvom KP Jugoslavije. Tukaj je treba upoštevati dejstvo, da so bili tigrovci vsi v levo usmerjeni, kar je tigrovska literatura stalno poudarjala – saj je bila njena parola: »Nacionalna in socialna enakopravnost – kruh in svoboda«. Poleg tega je bilo v TIGR precejšnje število komunistov, ki so ostali na Primorskem pod fašistično diktaturo. Sam Bobek je bil pred emigracijo v Jugoslavijo sekretar komunistične mladine v Ilirski Bistrici. V Jugoslaviji se je spoznal z Zelenom in po vrnitvi iz Jugoslavije je postal vodja TIGR ter je deloval po navodilih Danila Zelena. Kurir za prenašanje propagandne literature, ki so jo dobivali od komiteja iz Reke, je postal Stojan Surina. Ta je tedensko prinašal literaturo v Ilirsko Bistrico. Pozneje je bila vzpostavljena še ena zveza preko študenta Leopolda Oblaka, ki se je zaradi študija dnevno vozil na Reko, zato smo tudi literaturo dobivali bolj pogosto. Ker je bila literatura v hrvaškem jeziku in ni imela toliko odziva pri preprostih ljudeh, ker niso obvladali jezika, so na nekem sestanku sklenili, da morajo za vsako ceno dobiti slovensko literaturo. Bili so obveščeni, da obstaja oz. da v Sloveniji deluje OF, ki jo ravno tako vodi komunistična partija. Sklenili so, da se podajo v Loško dolino. Napotili so se k Samsu v Ilirsko Bistrico, ki je bil lesni trgovec in je potreboval delavce, da bi nakladali metrska drva pod Snežnikom. To priložnost so izkoristili in poslali Rudija Kalca in Antona Dolgana-Branka v Babno polje k Viliju Mlakarju, ki ga je Kalc že poprej dobro poznal. Mlakar je bil že organiziran v OF. Pod Snežnikom, tik ob stari meji, so ta čas nakladali kamion in jih pričakovali: Josip Zidar-Jadrana, Joško Čekada in Stojan Surina. Od takrat so imeli zveze z OF in dobivali literaturo iz Loške doline. S tem so bili temelji NOG postavljeni na bolj čvrsta tla in je kmalu plamen upora zajel celo območje njihovega delovanja.

Na območju Postojne je bila organizacija TIGR zelo razgibana. Pri tem so imeli največje zasluge Viktor Hajna, Albin Valič, Stane Dolenc in pa železničarji, ki so potovali preko meje ter pranašali material in orožje. Jugoslovanski železničarji so imeli tudi dovoljenje za odhod v mesto ter so kupovali vino »Chianti«. V teh steklenicah pa so bila večkrat važna sporočila. Tigrovci so vedeli, da kljub tolikemu razočaranju, prej s Stalinom ob napadu na Poljsko in pogajanju s Hitlerjem, potem sramotna kapitulacija jugoslovanske vojske in pobeg kraljeve jugoslovanske vlade v London, sadovi, ki jih je rodil napad Italije na Jugoslavijo le ne bodo tako lahki, kajti jugoslovanski narod ima preveč ponosa in ne bo klonil.

Hajna je bil češki državljani. Ko je Češko pregazila Hitlerjeva Nemčija, je avtomatsko dobil nemško državljanstvo. Italijani pa so nemške državljane gledali s spoštovanjem, zato mu je višji pokrajinski cestni nadzornik dal delo kot črkoslikarju, da bi popravil in uredil prometne znake na odcepu ceste Postojna-Ljubljana. Tako je Hajna dobil potno dovoljenje za prehod meje, ki je bila pri Planini še vedno zastražena. S tem dovoljenjem je nemoteno prihajal in odhajal čez mejo. To večkratno potovanje je izkoristil in odšel v Ljubljano, kjer je prej živel nekaj časa kot emigrant. Zanimala ga je tigrovska organizacija in se je hotel na vsak način sestati z njenimi voditelji. Iskal je Zelena in Kravanja, s katerima je bil poprej tesno povezan. Našel je Ivana Ošabna, ki je bil član KP, pa tudi član tigrovske organizacije. Sestal se je tudi s starimi znanci na Viču pri Bolcah. Hajna je bil nekajkrat na sestankih v okolici Viča. Na nekem takem sestanku je bil tudi Tone Tomšič. Na teh sestankih se je govorilo o OF in njenem delovanju. Konec junija 1941 pa je Hajna v Podragi ustanovil trojko OF, v kateri je bil tudi komunist Maks Valič. Od takrat je OF dobila večji zamah na postojnskem. K njej so pristopili vsi tigrovci, s katerimi je Hajna včasih sodeloval. Ta čas je bilo najbolj pomembno orožje, agitacija, mobilizirati ljudi za oboroženi boj, zbiranje orožja in pojasnjevanje, zakaj je bila ta borbena organizacija od danes imenovana TIGR, kdo jo je imenoval, in zakaj se je preimenovala v OF. Razloženo je bilo, da se s tem pričenja odkriti oboroženi boj, in to na področju cele Jugoslavije, in da je na čelu tega odpora KP. Kot je dokazano, tigrovci niso ostali brez vodstva, temveč so začeli boj nadaljevali in se organizirano vključili v OF oziroma v NOG pod vodstvom komunistične partije Jugoslavije.

Ko je izbruhnila druga svetovna vojna leta 1939, se je TIGR začel odkrito bojevati proti fašistični Italiji, da bi tako opozoril nefašistične države na zatirani narodnostni manjšini – slovensko in hrvaško – v Italiji. Leta 1939, ko so se nemški vojaški oddelki srečali s sovjetsko vojsko ne Poljskem, je Molotov poslal Hitlerju pozdravno brzojavko ter nazdravil »prijateljstvu med obema državama, potrjenemu s krvjo«... Stalin pa je pozneje čestital Hitlerju ko so nacisti zavzeli Pariz. Tigrovci tedaj pač niso mogli ploskati Stalinu. Za svoje zaveznike so šteli le tiste, ki so se bojevali proti Hitlerju in fašistični Italiji.

TIGR je imel svoj program; priključiti Istro in Slovensko primorje Jugoslaviji in ustvariti socialno in nacionalno enakopravnost. TIGR je vodil popolnoma samostojno politiko in iskal svoj manevrski prostor in prav zaradi te politike nas nihče ni mogel potlačiti. Vedno smo ločili jugoslovanski narod in države od beograjske vlade.

O delovanju TIGR je pisal Dr. Ferenc v svoji knjigi »TIGR« (založba Borec), jaz pa sem poleg ostalega obširno pisal o TIGR v »TV-15« 13. aprila 1972. Da je bila organizacija TIGR zelo bojevitna in napredna protifašistična organizacija, govori dejstvo, da je podpirala materialno in moralno boj španskega ljudstva, zbirala denar in pošiljala dobrovoljce v republikansko armado, med njimi tudi dva pilota. Večina članov TIGR je prišla že zgodaj leta 1941 v Osvobodilno fronto.

ZIDAR ALOJZ V SPOMIN ŽRTVAM NA OPČINAH

T-urobno zlivala se pesem ptic
prek Kraških borov.

Utrujeno tonilo sonce je
v devinsko morje.
V kotanjah dihala je smrt,
le sled krvava ozarjala
pri Opčinah je Kraško gmajno.

I-meli ste prečudovite sanje,
O! bratje, ki ste padli za pravico!
O! bratje, ki ste padli za resnico!
in kamen poškropili
trpečemu narodu ste žrtve poklonili
ter up in hrabrost učvrstili.

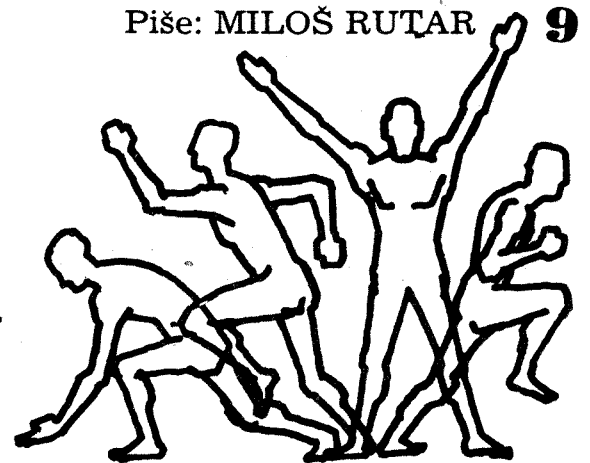
G-orjē, oblaki temni čez nebo
Goriško, Ilirsko-bistriško in
Kraško se valijo.
Ženō jih sile zla
med mladi rod, ki zrastle nekoč ob morju
do gorā je
Slovenski rod.

R-esnica kot zapoznēla žetev
obilo obrodila je na trdih tleh,
in kakor bor mogočni
zdrobila je verige oklepajoče,
vrnila je materi zemlji pesem
in duh prinesla je višine,
kjer ni mejnikov svobode
in ne solz v očeh.

Konec

Piše: MILOŠ RUTAR 9

Borci in rekre- acija

V zdravilišču...

Vsaka vojna je kruta, s težkim posledicami za vso generacijo, ki je v njej sodelovala. Mnogi borci danes, ko se jim je življenje prevesilo v drugo polovico, čutijo posledice vojnih ran, poškodb in bolezni. Mnogi so vojaški invalidi, katerim družba iz ZZB posvečata veliko pozornost. Vojaški invalidi in imetniki »Partizanske spomenice 1941« imajo pravico zdraviliško-klimatskega zdravljenja do 21 dni, v izjemnih primerih pa do 42 dni. Na razpolago imajo: Dom VVI Strunjan, Banjole, hotel Palace v Portorožu, naravno zdravilišče Triglav v Mojstrani ter zdravilišča – Čateške, Šmarjetske Dolenjske Toplice, Dobrna, Podčetrtek, Radenci, Laško in Rogaske Slatino. Toda žal zdravilišča nimajo na voljo objektov, pripravljenih za rekreacijo invalidov. Pa tudi mnogo invalidov in prvoborcev razume zdravljenje bolj kot dopust, oddih in počitnice, kot pa rehabilitacijo in aktivno rekreacijo.

Zdraviliški objekti bi morali imeti poleg pokritega bazena z ogrevano vodo tudi: kegljišče (avtomatsko in na vrhvi), trim kabinet, telovadnico z nekaterimi orodji, namizni tenis, biljard, sobo za šah in za igranje kart, sobno strelišče (za streljanje z zračno puško in z lokom), balinišče, prostor za igre z žogo, tenis, urejene steze za sprehode in za vožnjo z bicikli.

Rekreativno dejavnost naj bi (vsaj) pletli osebno, sicer pa s pismenimi navodili vodili strokovnjak za rekreacijo.

Pred dnevi, ko je častni predsednik ZZB NOV Slovenije, tovariš Luka Leskošek položil temeljni kamen novemu hotelskemu objektu v Strunjanu, je sekretar RO ZZB NOV Slovenije Marjan Lenarčič-Tomo med drugim poudaril... »da si bodo v zdravstvenorekreativnem centru Svoboda v Strunjanu invalidi, udeleženci NOV, aktivisti OF, člani družin padlih in umrlih borcev in drugi delovni občani nabirali novih moči, za krepitev zdravja, delovnih in obrambnih sposobnosti.«

Borci in invalidi pozdravljajo večletno prizadevanje borčevske organizacije Slovenije v prepričanju, da bō Strunjan ob koncu leta 1980 sprejel svoje goste z novim, modernim hotelom in mnogo površinami in objekti za rekreacijo invalidov in borcev. Seveda pa se morajo odgovorni že danes dokončno odločiti o izgradnji prepotrebnih objektov za rekreacijo. Praksa je, da če pri izgradnji zmanjka denarja, investitorji najprej črtajo prav športne objekte!!

Prav tako bo za vodenje rekreacije moral biti angažiran strokovnjak, ki bo organiziral in vodil rekreacijo za razne kategorije gostov (po starosti, spolu, bolezni, invalidnosti...) po posebnih programih rekreacijske dejavnosti.

Mnogi, ki so preboleli srčnožilna obolenja, se bojijo najmanjšega napora in celo hoje, počivajo, poležavajo in se ob tem seveda redijo. Kako je to zmotno! O tem v enem od prihodnjih nadaljevanj. Seveda pa se morajo vsi borci in borke, ki imajo razna žilodčna obolenja (čir na žilodcu ali dvanajsterniku), sladkorno bolezen, obolenja ledvic, išijas, razna revmatična obolenja zglobov ali imajo 10, 20 kilogramov odveč teže (tudi to je bolezen!!!), predno se pričnejo intenzivnejše ukvarjati z rekreacijo, posvetovati z zdravnikom. Toda, umerjeni, vsakodnevni sprehodi po gozdu in livadah, na svežem zraku ne bodo prav nikomur škodili!

Svetovno znani ameriški strokovnjak, fiziolog dr. Kennet Cooper je velik zagovornik aerobnega treninga (povečana potreba po kisiku, sprotno kritje te potrebe, ki ima velik učinek na srce, dihala in ožilje) in v prvi vrsti priporoča hojo in tek poleti in pozimi, plavanje, kolesarjenje, smučanje in drugo.

Strokovnjak piše o izsledkih dr. Hellesteina, da so bolniki čestokrat podvrženi depresiji, defenzivi, da so hiterični, včasih do okolice celo žaljivi, ter da se pritožujejo zaradi raznih bolezni, ki ne obstajajo.

Ko pa se zdravstveno stanje izboljša in se jim poboljša kondicija, depresija izgine, postanejo veselejši, razpoloženi, kar pomladajo se, pa še z vzroki bolezni so seznanjeni. Torej vežbanje in rekreacija tudi vplivata na izboljšanje v zdravljenju.

Pogovor s partizanskim zdravnikom Edvardom Puharjem

Pogovarjala sva se s šestinseddesletnim univerzitetnim profesorjem dr. Edvardom Pohorjem, specialistom za ortopedijo v Kliničnem centru v Ljubljani.

Kot mlad zdravnik je spomladi 1942 vstopil v partizane in je bil poslan na Gorenjsko. Bil je edini zdravnik in tako glavni organizator zdravstva na Gorenjskem in do junija 1944 je bil sanitetni referent Gorenjskega odreda. Dr. Edvard, kot so ga partizani klicali, je bil vedno na poti, njegovo področje je segalo od Mojstrane do Stola, Storžiča, Kokre, Krvavca do Komende na Kamniškem preko Mežaklje, Pokljuke, Jelovice do Selške in Poljsanske doline.

Ustanovil je nekatere bolnišnice, od katerih je najbolj znana »Košuta« pod Kališčem v Storžiču.

Dr. Edvard je s svojima spremljevalcema Jakobom Dolencem-Cvetkom, od začetka 1944 leta pa z Mihom Tolarjem-Zoranim hodil po gorenjskih hribih s palico, ki jo je poleti 1942 urezal na Mežakli. Na spodnjem koncu je urezal ris in govoril zvedavim partizanom, da bo svoboda takrat, ko bo palico izrabil do risa. Toda žal, ko je bil premeščen v 9. korpus na Primorsko, kjer je postal šef sanitete, je palico konec oktobra 1944 neke izgubil – do risa pa je manjkalo samo dober centimeter!

»Dr. Edvard, že več kot 27 let enkrat tedensko zahajaš službeno v Zavod za medicinsko rehabilitacijo v Laško. Kako sta organizirana zdravljenje in rekreacija?«

»Invalide, prvorce in druge bolnike posebne komisije razdelijo po zdraviliščih: srčne bolnike v Radence, revmatične v Dolenjske Toplice, Šmarjetske Toplice in Čateške Toplice, ženske bolnice se zdravijo v Dobrni, živčno oslabei v Mojstrani, bolniki, ki potrebujejo tople in blatne kopeli pa v Portorožu, kjer je tudi zdravljenje z akupunkturo. V Laškem se zdravijo bolniki, ki imajo trde sklepe, oslabele mišice in poškodbe hrbtenice ter tisti, ki jih je prizadela možganska kap. V zdravilišču delajo 4 zdravniki, 20 fizioterapevtov in 2 delavna terapevta. Zdravljenje je v glavnem v topli vodi s hidrogimnastiko, nato v telovadnici s posebnimi vajami za okrepitev mišic in sklepov, s suho in podvodno masažo, z obsevanji in z delovno terapijo. Bolniki so z manjšimi počitki angažirani od sedmih do kosila.«

»Kako pa je z individualno rekreacijo? Kaj svetujete in priporočate?«

»Vsi v zdraviliščih se morajo zavedati, da morajo aktivno sodelovati pri zdravljenju. Vse vaje, ki se jih v zdravilišču naučijo, morajo izvajati tudi doma. Po vseh zdraviliščih imajo parke in sprehajalne poti, zato čimveč vsakodnevne zmernе hoje in svežega zraka!

V Laškem se najtežji bolniki sprehajajo v parku od klopice do klopice, bolj zdravi se opravijo na sprehod do cekrvice na Šmihelu, tisti pa, ki napravijo turo na strmi Hum, so že delno rehabilitirani in imajo prijeten občutek, da se jim je povrnila telesna kondicija. Torej z eno besedo – vsak bolnik mora v zdravljenju aktivno sodelovati – mora biti osebni terapevt!«

PRIHODNJIČ: PO INFARKTU...

DARJA PETRIČ, TOMAŽ ŠOSTER, 8. razred
Osnovna šola Lovrenca na Pohorju
Lovrenc na Pohorju

POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POG

Kjer sta volja in nesebičnost, tam so uspehi

Rafael Perhauc

Ohrabrujoče se mi je nasmešnil, ko sem iskala primerne besede, s katerimi bi našla pot do njega. Človek namreč ne sreča vsak dan nekoga, ki je služil že Francu Jožefu, potem Karlu, se zaklel narodnemu veču v Zagrebu, preživljal Karadjordjev režim, služil Petru I., kralju Aleksandru, Petru II. in končno pomagal priboriti Titovo Jugoslavijo. Osemdesetletnik je pred nami, ki je sebe in vse nas obogatil z že toliko dejanji in še vedno neprestano nekaj ustvarja.

Pred menoj na mizi so se začeli kopičiti sadovi njegovega dela: študija Letalci prekomorci iz leta 1968, za katero je leto pozneje ob dnevu vstaje slovenskega naroda prejel nagrado, potem Upor mornarjev v Boki Kotorski, ki jo je predstavila Partizanska knjiga leta 1976, knjiga z zahvalo za sodelovanje in vojnomorskega muzeja v Splitu, priznanje osrednjega odbora prekomorcev z republiškega odbora ZZB NOV s knjigo Vis, pa kup izrezanih in skrbno spravljanih člankov, ki jih je pisal v razna glasila, in vmes kot svetinje orden bratstva in enotnosti s srebrnim vencem, za sluga za narod, orden partizanske zvezde s puškami in orden za hrabrost. Nikakor se ne hvali s svojimi odlikovanji. Ponosen je na to, kar se skriva za njimi – vsa njegova trdna volja, prelita v dejanja. Sploh pa ne govori rad o sebi. O narodu mu teče beseda, o tistih malih in vendar tako velikih ljudeh, ki niso zatajili domovine.

Listam po njegovih študijah... Ni mu žal za noben korak, ki ga je storil, za nobeno urico, ki jo je prebil z glavo oprto na dlani, da je prelil na papir nezbrana zgodovinska dejstva. Zakaj o partizanskem letalstvu?

»Zato,« pravi »ker sem bil zraven ob njegovem rojevanju, ker sem se veselil njegovih prvih korakov in se ponašal z njegovimi zreli leti. Kot bivšega letalca so me leta 1943 poslali iz štaba 4. operativne cone v pomorsko letališče Divulje v Dalmaciji, kjer so Italijani zapustili nek neuporaben hidroplan Fleet. Trudili smo se in ga uspeli usposobiti, toda le za 26 vojaških letov. Nesreča,

ki je sledila nad otokom Brač, je zahtevala smrt nekega funkcionarja iz splitskega okrožja, pilot Ciril Vračić pa je bil ranjen.

V 4. pomorskem obalnem sektorju na otoku Hvaru mi je kot tehničnemu referentu mornarištvo izpolnjevalo dneve. Sedaj se mi zdi daleč tisti dan, ko nam je resnično tekla voda v grlo. Bili smo sicer vajeni letov nemških letal nad otokom, toda kako smo onemeli, ko se je nekoč sedem nemških letal obrnilo za 180 stopinj. Edino zaklonišče smo našli pod stopnicami. K sreči so vse odvržene bombe padle v zaliv. Ribiča, ki je bil edina žrtev te nemške nakan, mi je še danes žal.

Prišel je januar 1944. Izvedel sem, da zbirajo letalce za novo jugoslovansko vojno letalstvo. Trdno odločen sem stopil v vrste tistih, ki so sklenili, da bodo v narodnoosvobodilnem boju pomagali, »od zgoraj«. Za nekaj časa me je sprejelo prijetno mestoče Carovigno blizu Brindizi v Italiji. Aprila me je pot odpeljala v Afriko na letališče blizu Bengazija v Libiji. Tam sta nastali naša 1. in 2. lovska eskadrilja. Mene pa so poslali v Alžir, kjer sem poveljeval približno 1500 letalcem, skoraj samim primorskim Slovencem in istrskim Hrvatom. Marec 1945 me je z zadnjo skupino letalcev vrnil domov. Toda pod svobodnim soncem sem se ukvarjal z letalstvom v komandi v Zemunu le še tri leta. Bolezen me je odrihnila v pokoj, s tem pa nikakor ne v brezdelje.

Njegove besede so še kar naprej greble po spominu. Sledila sem toku pripovedi. Njegova mati je bila s Planine pri Ajdovščini, kjer se je rodil tudi mali Rafael. Če prisluhnem, slišim njegov prešerni deški smeh, ki je namesto preobilja v današnjih družinah polnil dom Perhaučevih v Unešću, pri Šibeniku, kjer je bil oče postajenačelnik. Vidim ga, kako med počitnicami hodi okoli stricovih krav v Gabrčah, od koder je njegov oče doma, kako skače po kolo-vozih in vsi griči so njegovi. Še danes rad obišče to kovačnico svoje otroške sreče.

V Trstu je bilo drugače. Tam so bili meščani. Rafael je dobil tri sestre in del skrbi zanje je padlo tudi nanj. Leta 1916 je vstopil v avstrijsko vojno mornarico. Dokončal je strojno šolo. Potem je z avstrijsko torpedovko prebil na morju leto dni. Leta 1925 se je v češki aviaciji specializiral za letalstvo. Pred začetkom 2. svetovne vojne se je že lahko pohvalil z izpitom majorja.

Njegova od dela in let izpita roka je segla po knjigi Upor mornarjev v Boki Kotorski. »Veste,« pravi »zgodovino pisem je bilo težko zbirati podatke. Pod Avstrijo se o tem uporu ni smelo niti govoriti, kaj šele pisati. Pod staro Jugoslavijo je general Hadjić prepovedal celo obiske puntarskih grobov v Škaljari pri Kotoru, češ, »Punt je punt in puntarjev ne bomo slavili!« Šele nova Jugoslavija je spet odprla svobodna pota raziskovalcem. Toda medtem se je precej dokumentov izgubilo, ti isti uradni avstrijski na Dunaju pa so opis upora po svoje prirojili. Zdelo se mi je, da sem odkril zlato jamo, ko sem med knjižno zapuščino nekdanjega avstrijskega mornariškega narednika Josipa Rodića odkril pisma, ki jih je po tajnih poteh iz kotorskih zaporov pošiljal svojcev v Ljubljano. V njih opisuje življenje v utrdbah okrog Kotora.

Pero mu še vedno teče in upamo, da bo še veliko napisal. Sedaj pismeno utemeljuje domicil vojne-ga letalstva v Piranu za 2. knjigo Prazniki slovenskih občin. Letalci prekomorci imajo tam svoj domicil že od leta 1965. Zakaj prav tam? Prvič zaradi središčne lege mesta med Istro in Primorsko, drugič pa zato, ker je bilo največ letalcev prekomorcev prav iz teh krajev. Delovna srečanja, ki jih prirejajo enkrat do dvakrat letno, potrjujejo je-klene vezi tovarštva, ki so bile naveza borčevskih kolon na strmi poti do zmage.

Ob osemdesetem jubileju, ki ga bo praznoval 22. tega meseca, se bomo s tovarišem Rafaelom Perhaucem veselili tudi mi.

Živa Drole

Če bi osebni dohodek dejansko temeljil na delu in njegovih rezultatih

Znani so podatki o kršitvah dogovorov o višini osebnih dohodkov. Na zadnji seji predsedstva zveze sindikatov Jugoslavije so opozorili na resne nepravilnosti v razponih, in menili, da ne bi bilo prav nič narobe – razlike so celo zaželenje –, če bi osebni dohodek dejansko temeljil na delu in njegovih rezultatih. Toda razlike so največkrat odvisne samo od bolj ali manj privilegirane položaja, kar povzroča upravičeno negotovanje velike večine delovnih ljudi. »Delavci bi, če bi bilo potrebno, zagotovo sprejeli tudi nižje osebne dohodke. Motijo jih le neupravičeno visoki,« je dejal predsednik sveta ZSJ Mika Špiljak.

7D – 20. septembra 1979

V Jugoslaviji najmanj nesreč pri delu

Stopnjo smrtnih primerov v nesrečah pri delu v Jugoslaviji je v primerjavi z drugimi evropskimi deželami najmanjša! Po podatkih Mednarodnega biroja dela se je ta stopnja v industriji naše dežele v obdobju od 1968 do 1976. leta zmanjšala od 0,11 na 0,07. V Evropi se je sicer zmanjšalo število nesreč pri delu nasploh, povečalo pa se je število profesionalnih obolenj (posebno gluhost kot posledice pogojev na delovnem mestu).

BORBA – 28. septembra 1979

Knjiga, ki jo je treba brati

Zakon o združenem delu je – v tem smo si vsi enotni – predvidel zares obilico možnosti za hitrejše prekašanje mnogih naših že »klasičnih« slabosti. Zakon je, tako strateška kot tudi dnevna obveznost, zanesljiv kašipot in – za tistega, ki ga resnično pozna, razume in spoštuje – priročni in opora v delu. Na žalost so še danes, po treh letih obstajanja Zakona o združenem delu, posamezniki in sredine, ki ne razumejo, kaj se je bistvenega spremenilo prav po sprejetju nove ustave in tega zakona.

Zato tudi rečemo: knjigo, imenovano Zakon o združenem delu, je treba obravnavati kot najdražje in potrebno berilo. V nobenem primeru se ne bomo kesali niti bili razočarani.

ČETVRTI JUL – 18. septembra 1979

Dobro sosedstvo, pa vendar...

V zbadljivem domačem jeziku se bomo verjetno še pogosto poigrali in ob tem ali onem presenečenju rekli, da gre za pravi NNNP. Treba je ostati miren in se ne pustiti presenetiti, pa naj se zgodi, kar hoče.

Zato naj ostanejo (ali so ostajali, ker je sejma že konec) mirni tudi obiskovalci Vesele jeseni na mariborskem razstavišču. Ena mnogih stojnic iz sosednje Avstrije je ponujala pravo re-

klamo za Bundesheer. Res, obiskovalcu Vesele jeseni je ponujala vabljivo razstavljeno opremo vojske naše sosed, uniformo, značilno čepico z avstrijsko državno kokardo, vojaški pas s sponko z avstrijskim orlom, trpežno in nepremočljivo bundo in še marsikaj. Težko je reči, zakaj. Verjetno se dajo vsi ti pripomočki avstrijske vojske kupiti v prodajalnah za mejo in so zaradi svoje kakovosti lahko dobrodošli tudi našim planincem, lovcom, mogoče še komu. Kljub temu pa je težko verjeti, da si bo kdo skušal omisliti čepico kroja planinskih lovcev z avstrijsko kokardo. Posebnih paradnih učinkov najbrž ne bo imela in tudi nič hudega, če bo kdo hodil po hribih z avstrijsko bundo, toda brez kokarde in pasu z orlom.

KOMUNIST – 5. oktobra 1979

Samo 13 novih učencev

V Rudarski šolski center v Tuzli se je letos vpisalo samo 13 novih učencev.

In kaj rečejo v premogovnikih?

– Samo, da bi rudar zaslužil vsaj toliko kolikor njegov kvalificirani kolega v elektrogospodarstvu.

Lansko povprečje osebnih dohodkov v proizvodnji premoga je bilo 4850, medtem ko so v elektrogospodarstvu za fizično manj naporno in nevarno delo imeli 6390 in v naftnem gospodarstvu 5960 dinarjev.

Zaradi tega in še česa ni čudno, da se število rudarjev manjša. Drugače tudi ne more biti, če so rudarji tako slabo plačani.

Kdo bo kopal premog, je vprašanje, na katero ne znajo odgovoriti v Tuzli, Boru, Kosovski Mitrovici in Zenici in ne tam, kjer so šole polne vrst, a brez-dijakov.

VJESNIK – 15. septembra 1979

Kje so se izgubili?

Po Tanjugu je v Jugoslaviji 50.000 agronomov, veterinarjev in kmetijskih tehnikov, a samo 3000 jih dela v kmetijstvu! Kje so in zakaj ne delajo »svoje dela«, nihče ne ve in ne zna pojasniti.

Kje so se izgubili?

Nekateri trdijo, da so jih videli – kako orjejo asfaltne ulice.

MLADOST – 14. septembra 1979

Odpovedali so se stanovanjem

Osem delavcev osnovne organizacije združenega dela Gradnja iz Hercegnovega se je odpovedalo stanovanjem, ki so jih dobili v delovni organizaciji. Dali so jih tovarišem, ki so v potresu ostali brez strehe nad glavo in imajo številnejše družine, težji položaj.

Osmerica plemenitih ljudi bo čakala do nove delitve stanovanj v svojem kolektivu. Kdaj bo to, se ne ve. Ni toliko važno, ker bo. Na stanovanja so čakali dolgo, se jih veselili. No, ko je prišel čas, da dobijo ključe, so se spomnili tovarišev, ki jim je težje kot njim. Niso jih pomilovali z besedami, svojo humanost so potrdili z dejanjem.

Takšnih primerov je pri nas, na žalost, malo. Zato tudi poudarjamo tega, ki prihaja s ponesrečenega področja v času, ko se govori o tem, kako je ponekod med ogroženimi zatajila solidarnost.

VEČERNJE NOVOSTI – 20. septembra 1979

POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POGOVORI POG